

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

ŽIVOTNÍ DÍLO PHDR. BŘETISLAVA HOFBAUERA

Vedoucí práce: doc. Michal Kaplánek, Th.D

Autor práce: Bc. Lenka Vyternová

Studijní obor: Pedagogika volného času

Ročník: III.

2013

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

8. 4.2013

Bc. Lenka Vyternová

Děkuji vedoucímu diplomové práce doc. Michalovi Kaplánkovi, Th.D za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce. Nadále děkuji paní Zdeňce Hofbauerové za poskytnutí informací o životě svého bratra PhDr. Břetislava Hofbauera.

OBSAH

ÚVOD.....	6
1. ŽIVOTOPIS PHDR. BŘETISLAVA HOFBAUERA	8
2. ŽIVOTNÍ DÍLO PHDR. BŘETISLAVA HOFBAUERA	9
2.1. Literatura ovlivněná nástupem komunismu v Čechách	9
2.2. Doba politického uvolnění (1968) a následující normalizace.....	15
2.3. Druhá polovina 80. let.....	17
2.4. Období po sametové revoluci.....	19
3. NA KOHO HOFBAUER NAVAZOVAL	52
3.1. Oblast: volný čas a výchova.....	52
3.2. Oblast: participace dětí a mládeže a dětská práva.....	54
3.3. Oblast: organizace dětí a mládeže neboli zařízení volného času	55
4. ZACHYCENÍ MYŠLENKOVÝCH PROUDŮ V RÁMCI TÉMATICKÉ OBLASTI.....	57
4.1. Volnočasová zařízení	57
4.2. Participace dětí a mládeže a dětská práva	59
4.3. Pedagogika volného času	61
ZÁVĚR	65
POUŽITÉ ZDROJE.....	67
PŘÍLOHY	69
I. Kompletní přehled tvorby PhDr. Břetislava Hofbauera	69
ABSTRAKT	75
ABSTRACT.....	76

MOTTO

„Na následujících stránkách vstoupíme do volného času dětí a mládeže, oblasti členité a zajímavé, podnětné a přínosné, avšak také nesnadné a někdy nedoceňované. Budeme v ní putovat po úzkých stezkách i širokých cestách do blízkých i vzdálených krajin, navštěvovat místa samoty jednotlivce i prostory činnosti skupin spojených stejným zájmem. Staneme se svědky prostého nicnedělání, avšak také aktivního odpočinku nebo pravidelné činnosti spojené úsilím, které překonává překážky a snaží se dosáhnout náročných cílů. Zúčastníme se individuálního konání i společných činností ve prospěch druhých lidí; spolu s dalšími účastníky budeme prožívat napětí, radost a štěstí z dobrého výsledku i nespokojenost z neúspěchu.“¹

PhDr. Břetislav Hofbauer

¹ Úvodní slova doktora B. Hofbauera v publikaci *Pedagogické ovlivňování volného času; Současné trendy*, s. 7

ÚVOD

V rámci studia v oboru pedagogiky volného času jsem se s Hofbauerem, jako autorem odborné literatury setkávala opakovaně. K hlubšímu seznámení došlo v rámci projektu *Leisure and Education*, který byl financován Grantovou agenturou Jihočeské univerzity. Během tohoto projektu jsem se podílela na zpracování různých literárních zdrojů vyjadřujících se k tématu volného času. Četba knih mě zaujala a po konzultaci s doc. Kaplánkem jsem se rozhodla, zmapovat celé životní dílo Hofbauera, jehož vnímám jako jednoho z nejdůležitějších autorů, kteří se zasloužili o uvedení Pedagogiky volného času v život v rámci naší země. Jelikož jsem neobjevila žádný zdroj, který by shrnoval jeho životní dílo, vznikla tak práce, která může zpřístupnit pohled na jeho celoživotní přínos. Zdrojem inspirace pro vystihnutí a formulaci otázek mi bylo především dílo jeho samotného, autoři, ze kterých vycházel ve své myšlenkové inspiraci a také jeho kolegové.

Cílem diplomové práce je představení životního díla PhDr. Hofbauera, zmapování a interpretace jeho přínosu v oblasti volného času a jeho výchovného zhodnocování a pedagogiky volného času jako vědeckého oboru.

Již při stanovování výzkumného problému je zřejmé, že bude třeba vyřešit několik základních úkolů. Na samém začátku stojí získání informací o životě Hofbauera a vytvoření jeho strukturovaného životopisu. Dále je třeba provést studium dostupných zdrojů, tedy nastudovat výraznou většinu autorových publikací. Následuje vytvoření okruhu autorů, na jejichž práci Hofbauer navazuje. Práce se pokouší do jisté míry rozkrýt myšlenkovou kontinuitu mezi ním samotným a jej inspirujícími autory. Pro přehledné představení jeho životního díla bude třeba vyvodit tematické oblasti, v rámci kterých se práce snaží celistvě postihnout vývoj stěžejních myšlenkových proudů Hofbauera. Výstupem těchto teoretických oblastí je interpretace jeho celoživotního přínosu.

První kapitola se bude zabývat životem Hofbauera. Vznikne chronologickým strukturováním dostupných reálií z jeho života. Životopis uvede kontext vlivu zaměstnání na zacílení jeho tvorby. Druhá kapitola poskytne chronologicky řazený přehled vybraných publikací a některých článků. Pro vystižení zásadních momentů v Hofbauerově tvorbě budou přidány k chronologickému přehledu knih konkrétní obsahy těchto děl, které se později stávají základem pro formulaci myšlenkových

proudů v rámci zvolených oblastí. Vše bude zasazeno do kontextu politické doby, která měla na jeho tvorbu podnětný vliv. Ve třetí kapitole se práce snaží sdružit autory, na které Hofbauer navazuje. Skrze analýzu jejich díla týkající se nejširší oblasti pedagogiky volného času blíže pochopit vliv, který měli na utváření Hofbauera profesní osobnosti. Čtvrtá kapitola bude mít za snahu naplnit hlavní cíl celé práce. V kontextu předchozích kapitol vymezuje tři nosné oblasti, do kterých bude možné zorganizovat Hofbauerovo životní dílo. Dále se bude snažit z konkrétních zdrojů zformulovat vývoj náhledů, postojů a pedagogických konceptů během Hofbauerova života, a to vždy v rámci tematických celků. V závěru pak bude práce zhodnocována jejím autorem, budou prezentovány výstupy, míra naplnění vstupních cílů a popsány úskalí tvorby životopisně hodnotící diplomové práce.

Základní zdroje, o které se práce opírá, jsou právě publikace a články z periodik, jejichž autorem či spoluautorem je Hofbauer.

1. ŽIVOTOPIS PHDR. BŘETISLAVA HOFBAUERA²

Narozen 8. srpna 1925 v Praze, kde později také úspěšně dokončil filosofickou fakultu Univerzity Karlovy obor čeština a francouzština. Od 50. do 80. let minulého století působil v mnoha funkcích jako vychovatel, učitel a ředitel na různých typech škol, nejdéle však pracoval v zařízeních volného času a dobrovolně v hnutích dětí a mládeže.³ V roce 1950 byl přidělen, jako učitel do základní školy Komořany u Mostu, o rok déle se stává referentem na Ministerstvu školství. Dvouletou vojenskou službu vykonával v letech 1952 - 1954. Pracoval v Domě pionýrů a mládeže na Praze 2 dlouhých 25 let, tedy od roku 1955 do roku 1970 kdy se po prověrkách v roce 1969 stal jeho ředitelem. Od roku 1970 působil jako vychovatel na Zvláštním učilišti a internátní škole v Litni, kde se o deset let později stal zástupcem ředitele. Od roku 1984 do roku 1989 pracoval v Mezinárodní organizaci novinářů.⁴ V 60. letech vedl ústřední zařízení pro volný čas dětí a mládeže, jehož současným pokračovatelem je Národní institut dětí a mládeže (NIDM). V roce 1991 se stal spoluzakladatelem Evropské asociace zařízení volného času dětí a mládeže (EAICY) se sídlem v Praze, později členem předsednictva a řídil její sekretariát.⁵ V české sekci Sdružení zastánců dětských práv České republiky (DCI), které se zabýval ochranou práv dítěte, působil jako místopředseda výkonné rady a vedoucí sekce participace dětí a mládeže na životě společnosti. Působil v časopise Fórum 21, který se soustředil na politiku zaměřenou na mládež a účastnil se řady vystoupení v rozhlasových diskusích. Koordinoval činnost v rámci projektu „*Nejsme sami na světě*“ jenž byl součástí Rámcového vzdělávacího programu Člověk a společnost, navazujícího na materiál *Valného shromáždění OSN Práva dítěte 2001 - 2002*. Publikoval články týkající se zařízení pro volný čas dětí a mládeže ve Skandinávii, Polsku, Německu, Rakousku a ve Francii. Hofbauerovi nebylo krátce po vydání těchto studijních materiálů v 70. letech umožněno profesně pokračovat. Přesto nezahořkl a soukromě shromažďoval materiály, jak se říká „do šuplíku“. Byl členem redakční rady časopisu *Pedagogická orientace a Vychovatel*.

² Materiály od dr. O. JÍRY, podklady pro 3. Konferenci o volném čase

³ Srov. CIPRO, M., *Slovník pedagogů*. s. 200

⁴ Čerpáno z emailové komunikace s dcerou Zdeňkou Hofbauerovou

⁵ Srov. CIPRO, M., *Slovník pedagogů*. s. 200

2. ŽIVOTNÍ DÍLO PHDR. BŘETISLAVA HOFBAUERA

Následující kapitola je zaměřena na chronologický přehled knih a publikací, jejichž autorem či spoluautorem PhDr. Břetislav Hofbauer byl. Z důvodu snadnější interpretace autorovo myšlenkových názorů jsou zde uvedeny obsahy z jednotlivých publikací a knih. Toto knižní dílo je děleno do podkapitol vzniknuvších podle výrazných etap českých dějin. Jednotlivé podkapitoly jsou pak dle potřeby rámcově uvedeny politicko-sociálním kontextem doby, mnohdy přímo ovlivňujícím obsah zmíněných děl.

2.1. Literatura ovlivněná nástupem komunismu v Čechách

Při přípravě této podkapitoly jsme v první řadě shromáždili všechny dostupné materiály, na jejichž vzniku se podílel Hofbauer letech 1949-1967. Snažili jsme se najít a osvětlit spojení filosofických myšlenek v jeho dílech s politickou situací tehdejší doby a návaznost na autory věnující se stejnému tématu.

Do tohoto období patří celkem šest monografií, na jejichž vzniku se Hofbauer podílel. Všechny se týkají vývoje organizací dětí a mládeže. V následujícím textu řadíme jednotlivá díla chronologicky, uvádíme jejich anotaci a komentář, případně vysvětlení některých dobových pojmů.

I.

Knih vedoucího pionýrů. Praha: Mladá fronta, 1952.

Publikace je praktickou ukázkou pionýrských zásad a aktivit. Jsou zde uvedeny konkrétní postupy a aktivity činností Pionýrské organizace. Důraz je kladen především na zásady. Hofbauer není přímým autorem této publikace, pouze byl jedním ze členů redakčního kolektivu Mladé fronty, který tuto publikaci sestavil. Je napsána pod silným vlivem marxisticky - socialistické ideologie. Na prvních stranách je věnován prostor státní hymně Československa, hymně Sovětského svazu, podobizně Stalina a několika ideologicky motivovaným větám. Kniha je psána pod velmi silným tlakem propagandy typickým právě pro rok 1952.

II.

HOFBAUER, B. ***Pionýrská organizace Československého svazu mládeže.*** Pom. Kn. Pro 1. – 4. roč. pedagog. gym., Praha: SPN, 1952

Jedná se o úplně první autorovu publikaci, kterou redigoval a jejímž je i spoluautorem. Kniha pojednává o vzniku, vývoji a základech Pionýrské organizace Československého svazu mládeže a to samozřejmě vše pod silnou vrstvou ideologie socialistické výchovy. Je zde kladen důraz na mimoškolní a mimotřídní výchovu, která je důležitým prvkem školní docházky a doplňuje ji. V knize se klade důraz na to, že oblast mimoškolní a mimotřídní výchovy se rozvíjí v Sovětském svazu již od 20. let. Mimotřídní činnost pedagoga se začala od 50. let 20. století charakterizovat jako „*výchovně vzdělávací práce mimo hlavní vyučování*“⁶. Tato činnost byla uskutečňována především formou kroužků, přednášek, exkursí, besed, výletů a dalšími způsoby práce.⁷

III.

ČMOLÍK, O., HOFBAUER, B. *Přátelé dětí celého světa: mezinárodní dětské pokrokové hnutí po druhé světové válce*. Praha: Mladá fronta 1964, vyd.1.

Publikace poskytuje „*souborné zpracování vývoje hlavních otázek mezinárodního dětského pokrokového hnutí po druhé světové válce...*“⁸

Vzhledem k tomu, že kniha byla vydána Mladou frontou, tak výše zmínění autoři přispěli každý svojí částí. Hofbauer se v první kapitole věnuje obecným otázkám mezinárodního dětského hnutí v „tehdejším socialistickém táboře“ po druhé světové válce. Autor používá dobový pojem „*mezinárodní dětské pokrokové hnutí*“ a uvádí, že dosud nebyl podrobně prozkoumán, analyzován a definován. Vnímá změnu samotného hnutí především v proměně nositelů výchovného působení. Ve svých úvahách tvrdí, že dětská hnutí se mohou rozvíjet především v socialistických zemích, kdežto v kapitalistických je tato možnost výrazně omezena.⁹ Autor se pokouší analyzovat vliv proměny politických situací na vývoj mimoškolní výchovy v tehdy rozdělené Evropě.

⁶ HOFBAUER, B. *Pionýrská organizace Československého svazu mládeže*. s. 265

⁷ Srov. Tamtéž. s. 265

⁸ ČMOLÍK, O.; HOFBAUER, B. *Přátelé dětí celého světa: mezinárodní dětské pokrokové hnutí po druhé světové válce*. s. 7

⁹ Srov. Tamtéž. s. 13-14

Autor na základě tehdejší vládní ideologie rozděluje dětské organizace na ty, které se rozvíjejí buržoazní¹⁰ společnosti. (Mezinárodní hnutí Sokolů, Skauting...) a na ty, které pracují v socialistických zemích.

Hofbauer vidí důležitou spojitost mezi mimoškolní výchovou a zájmovou činností a mimoškolními zařízeními, která chápe jako místa, kde se může realizovat mimoškolní výchova.¹¹

IV.

HOFBAUER, B., ČMOLÍK, O. et al. *Pionýrská práce v místě bydliště*. Praha: mladá fronta, 1964

V této publikaci autor zpracovává jednu kapitolu s názvem: Zkušenost všesvazové pionýrské organizace V. I. Lenina. V této kapitole se věnuje tématu činnosti sovětských pionýrů v rámci mimoškolní výchovy to vše pod silnou vrstvou socialistické ideologie.

V.

HOFBAUER, B. *Dětské hnutí v Československu v letech 1945 – 1949: příspěvek k jeho historii a teorii*. Praha: Mír novinářské závody n. p. 1966, 1. Vyd.

Zde již můžeme vnímat určité uvolnění politické situace. Ačkoli se Hofbauer musí držet ideologické linie Komunistické strany Československa, a proto hodnotí „buržoazní organizace“ dětí a mládeže na první pohled velmi kriticky, pozornému čtenáři neujde, že se mezi řádky snaží upozornit také na to pozitivní, co převzali pionýři od skautingu. Z hlediska pedagogiky volného času považujeme za důležité, že se Hofbauer pokusil definovat některé pojmy, které považoval za klíčové. Proto na tomto místě některé tyto definice citujeme. Pomůže nám to pochopit další souvislosti a vývoj Hofbauerova myšlení.

A. Dětské hnutí: „...*různé způsoby a stádia sdružování dětí mimo vyučovací proces, uskutečňují se podle stanovených politických či výchovných cílů, principů či organizačních hledisek. Termínu se užívá rovněž k označení množství*

¹⁰ Buržoazie, „původně se pod tímto heslem označovali měšťané, později všechny majetné vrstvy. Jedná se o základní pojem v marxistické analýze tedy sociální stratifikaci. V rámci marxismu jsou však všechny vrstvy buržoazie chápány jako společenské síly, které mají zájem na udržení kapitalismu a které bojují s dělnickou třídou o charakter rozdělování vyprodukované nadhodnoty.“ In. MAŘÍKOVÁ, H.; PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A. et al. *Velký sociologický slovník*, s. 139

¹¹ Srov. ČMOLÍK, O.; HOFBAUER, B. *Přátelé dětí celého světa: mezinárodní dětské pokrokové hnutí po druhé světové válce*, s. 191

různých proudů a způsobů organizování dětí v mezinárodním měřítku.“ (Např. článek Perun-Došek, Oprašme junáctví Činovník r. 1948, č. 3, str. 47¹²

- B. Dětská organizace: pokládá ji za užší vymezení: „...organizace je jednou z podob hnutí, i když podob nejčastějších a nejvýraznějších. Důraz klade především na vnitřní uspořádání a strukturu a zpravidla obráží pozdější, rozvinutější a fixovanější stadia dětských hnutí. (M. Skalík v programovém článku junáctví a lidově demokratická republika. Činovník r. 1948, č. 4., str. 54.)“¹³

Hofbauer tvrdí, že termín dětské hnutí a dětské organizace a stejně tak i Junák sdružovaly i dospělé, ale jelikož hlavní těžiště bylo zaměřeno na práci s dětmi a mládeží, používají se termíny dětské hnutí a dětské organizace.¹⁴

Dále přesněji vymezuje „skautské hnutí“ jako určitý „typ dětského hnutí“ „patří sem hnutí různě ideová, patří sem mimoškolní činnosti a život mladé generace“¹⁵ Společenské a pedagogické základy českého skautingu – Junáka po Druhé světové válce charakterizuje takto: „... poválečný junák byl organizací s poměrně širokou členskou základnou, s určitými výchovnými výsledky a bohatými tradicemi. To všechno vytvořilo na něj pozitivní názor u jeho členů, jejich rodičů i dalších příslušníků naší společnosti.“¹⁶ „Od počátku našeho století dochází k výraznému docenění úlohy mládeže a jejich organizací ve společnosti.“¹⁷

Hofbauer oceňuje, že se skauting zaměřuje na výchovu dětí a mládeže v souladu s přírodou a v přírodě, na rozdíl od Sokola, který byl čistě tělovýchovnou organizací (jádro činnosti se dělo v tělocvičnách - sokolovnách)¹⁸

VI.

CACH, J., HOFBAUER, B. *Kapitoly z vývoje dětských hnutí a organizací.* Praha: Universita Karlova, státní pedagogické nakladatelství, 1967

Tato publikace je, jako ostatní psána pod vlivem tehdejší politické ideologie. Pojednává především o vzniku a vývoji jednotlivých organizací a dětských hnutí od

¹² HOFBAUER, B. *Dětské hnutí v Československu v letech 1945 – 1949*, s. 11

¹³ Tamtéž. s. 11

¹⁴ Srov. Tamtéž. s. 12

¹⁵ Tamtéž, s. 12

¹⁶ Tamtéž, s. 32

¹⁷ Tamtéž, s. 34

¹⁸ Srov. Tamtéž, s. 39

konce 19. století až po rok 1967. První myšlenky o mimoškolní pedagogice se dle Hofbauera objevují již v první pol. 19. století ve Francii. Jde o vytváření nové školské instituce, v níž by se děti vyučovaly ve třídách a současně by měly zabezpečenou činnost mimo vyučování.¹⁹ Zde se dílo opírá o teoretické názory M. Lepeletiera (francouzský filosof, který žil v letech 1760 - 1793, zabýval se vedením žáků k práci, které shledával jako nutné, a skrze výchovu se snažil rozvíjet snaživost a pracovní návyky) a praktické pokusy R. Owena (anglický utopický socialista, který žil v letech 1771-1858, který spojil práci v továrně s výchovou mládeže).²⁰ „*Ve všech otázkách vstupovala do popředí otázka volného času a náplně zaměstnání a oddechu dětí po práci ve škole.*“²¹ Fourier má v této době na mysli sebevýchovu dětí doplněnou o péči učitelů a rodičů.

Ještě před rokem 1914 k nám pronikly myšlenky anglického lorda R. Badena-Powella o skautingu, který Hofbauer v tomto díle popisuje jako...“imperialistické a militaristické“....²² Pokud Hofbauer označuje skauting jako „imperialistický“ je potřeba vnímat kontext politické doby. Komunistický režim označoval vše, co pocházelo ze západních kapitalistických zemí právě pojmem imperialistický, který měl funkci negativní nálepky. Označení „militaristické“ je možno pojímat jako „urážku“, tedy opět negativní nálepku, která mohla být spatřována v podobných prvcích skautingu a vojenství, jako je kupříkladu stejnokroj. Tato kapitola byla sepsána společně s Cachem.

Autorem druhé kapitoly je sám Hofbauer. Nese název Dětská hnutí a organizace mezi dvěma světovými válkami. Dobový kontext charakterizuje slovy „*Dětská hnutí a organizace v období mezi dvěma válkami se vyvíjela ve složitých, značně třídních, politických a ideologických poměrech.*“²³ Také v této publikaci považuje Hofbauer podmínky vývoje dětských organizací v socialistických zemích za příznivější (z hlediska svého vnitřního uspořádání) než v zemích kapitalistického zřízení. Pokouší se o třídní dělení dětských hnutí a organizací. „*První vycházejí z potřeb dané třídy, jež*

¹⁹ Srov. CACH, J.; HOFBAUER, B. *Kapitoly z vývoje dětských hnutí a organizací*, s. 40

²⁰ Srov. FRIEDMAN, Z. *Profesní orientace jako edukační problém*. Pedagogická fakulta MU [online], [cit. 2013-04-02]. Dostupné na WWW:

<http://www.ped.muni.cz/wtech/elearning/Profesni_orientace.pdf>

²¹ CACH, J.; HOFBAUER, B. *Kapitoly z vývoje dětských hnutí a organizací*, s. 5

²² Tamtéž, s. 8

²³ Tamtéž, s. 12

je vyvolala v život, druhé odpovídají objektivním požadavkům na uspokojování potřeb a zájmů dětí v různých činnostech.“

Toto dělení se vztahuje především na hnutí a organizace sdružující děti do 14 resp. do 15 let a dospívající mládež.

A. **Buržoazní:**

- organizace s převládajícím náboženským posláním: díky tradicím a silnému ideovému základu se tyto organizace staly největšími vůbec. V tomto období dosáhla značného rozšíření organizace mládeže YMCA, jejímž cílem byla výchova podle zásad křesťanství.
- sociální a zdravotní ochrana dětí: organizace měly za úkol přispívat ke zmírňování nepříznivého hmotného postavení proletářských rodin. V Československu se tímto směrem zabývaly především různé spolky (dnes bychom řekli „občanské iniciativy“, jako např. České srdce, Patronát mládeže atd. a v neposlední řadě také církev, zejména katolická).
- Tělovýchovná hnutí a organizace: Klub Československých turistů, Sokol, Orel. Tyto organizace mimo činnost veřejných vystoupení, působily také na poli kulturně osvětové výchovy.
- Organizace buržoazního skautingu: Skauting, český skauting – Junák. Hofbauer formálně (povinně) odmítá skauting a diskvalifikuje ho jako hnutí „prostoupené náboženstvím, nacionalismem a buržoazní morálkou“.
- Předvojenská výchovy: v jejich působení se doplňovala náboženská a militaristická výchova, tyto organizace působily především na území Anglie a Německa.
- Organizace fašistické: měly vysloveně militaristický, nacionalistický, a šovinistický charakter a používaly i sociální demagogie, tyto organizace nebyly koedukační, ale uplatňovaly princip vůdcovský a v neposlední řadě využívaly buržoazních metod jmenovitě skautingu (Hitlerova mládež).

B. **Sociálně demokratické:**

- Dětské komunistické hnutí: hlavní principy hnutí byly podřízeny cílům a obsahům aktuálních potřeb revolučního boje (těsné spění a práci a životem dospělých). Tento proud se snažil přibližovat se mentalitě a zájmům dětí.²⁴

²⁴Srov. CACH, J.; HOFBAUER, B. *Kapitoly z vývoje dětských hnutí a organizací*, s. 17-36

2.2. Doba politického uvolnění (1968) a následující normalizace

Od srpna roku 1968 nastala dlouhá doba okupace naší země. 70. léta proběhla ve znamení normalizace.²⁵ Její nástup probíhal v několika fázích. Pro potřeby této diplomové práce je stěžejní druhá fáze, během které docházelo ke stranickým čistkám a odstranění všech struktur vytvořených během polednové reformy, jako jsou kupříkladu Junák, Sokol a různé kulturní spolky.²⁶

Teprve v době politického uvolnění, po Lednu 1968, Hofbauer svobodně projevil svoje hodnocení vývoje systému výchovy mimo vyučování v tehdejší Československu. Zaměřil se zejména na vývoj tehdejších domů pionýrů a mládeže. V tom sice navazuje na své první dílo ze začátku 50. let, ale jeho hodnocení je však už objektivní, s odstupem. Nejvýznamnější dokument z roku 1968, na němž se Hofbauer podílel je, analytická studie situace domů pionýrů a mládeže, která proběhla v době od června 1967 do července 1968. Proto budeme tomuto dokumentu věnovat náležitou pozornost.

V období normalizace nemohl Hofbauer publikovat. K publikační činnosti se vrátil až v období sovětské „perestrojky“ v druhé polovině 80. let.

HOFBAUER, B.; KOTOUČ, S. *Rozbor současné situace a prognóza dalšího rozvoje domů dětí a mládeže v ČSSR*. Analytická studie, červen 1967 – červenec 1968. Rozmnožený materiál. Praha: Ústřední dům dětí a mládeže Julia Fučíka 1968.

Následující poznámky ze zprávy této analytické studie obsahují prvky, které můžeme i dnes, z hlediska dějin pedagogiky volného času považovat za zajímavé.

- Používá se zde jak pojem „*výchova mimo vyučování*“, tak i pojem „*výchova mimopracovní*“, zřejmě jako synonymum.²⁷
- Hovoří explicitně o významu volného času: „*Naše i zahraniční sociologické výzkumy potvrzují, že sféra volného času občanů moderní společnosti se rostoucí měrou stává významným faktorem rozvoje různých stránek jejich osobnosti a důležitou oblastí její seberealizace.*“²⁸

²⁵Srov. VLČEK, T. Rok 1968, [cit. 2013-04-01]. Dostupné na WWW: <<http://www.totalita.cz/1968/1968.php>>

²⁶Srov. VLČEK, T. Rok 1968, [cit. 2013-04-01]. Dostupné na WWW: <[://www.totalita.cz/norm/norm.php](http://www.totalita.cz/norm/norm.php)>

²⁷Srov. HOFBAUER, B.; KOTOUČ, S. *Rozbor současné situace a prognóza dalšího rozvoje domů dětí a mládeže v ČSSR*. Analytická studie, červen 1967 – červenec 1968. s. 1

²⁸Tamtéž, s. 1

Zajímavý je odkaz na články a publikace o volném čase, které vyšly v 60. letech (Acta scaenographica, Rudé právo, Socialistická škola, Věda a život) materiály Komise mimoškolních zařízení ÚRPO ČSM a autoři věnující se tomuto tématu (R. Machonin a kol. *Změny v sociální struktuře Československa a dynamika sociálně politického vývoje* a R. Richta *Civilizace na rozcestí*).²⁹ Hofbauer je v září 1968 přesvědčen o tom, že „se začíná projevovat objektivní potřeba, aby naše socialistická společnost a její jednotlivé složky, organizace a instituce začaly soustavněji a cílevědoměji než dosud vytvářet podmínky pro činnost dětí a mládeže ve volném čase“.³⁰ Ve vývoji pionýrských domů Hofbauer rozlišuje čtyři období³¹

Za první období pokládá dobu od roku 1949 do roku 1955 (II. sjezd ČSM) – období živelného rozvoje, v němž byly domy zpočátku budovány jako zařízení Pionýrské organizace.³²

Druhé období (1955 - 1960) je dle Hofbauera a Kotouče charakterizováno úsilím o rozvoj zařízení jako středisek přímé výchovné a vzdělávací činnosti mezi dětmi a mládeží (zvl. zájmové a masové) a současně o sepjetí jejich činnosti s Pionýrskou organizací.³³

Třetí období (1960 - 1968) je poznamenáno školským zákonem, který „vymezil poslání domů a v prováděcích směrnicích stanovil jejich zřizování pro všechna naše města nad 5 tis. obyvatel“. Tak došlo k uznání jejich významu a k integrálnímu začlenění do výchovně vzdělávací soustavy. Autoři přitom negativně hodnotí decentralizaci, která nastala začátkem 60. let. Síť Domů pionýrů a mládeže postupně rostla a přebírala i některé úkoly vůči Pionýrské organizaci (např. „suplováním“ úkolů profesionálních skupinových vedoucích).³⁴

Za čtvrté období považují autoři období po lednu 1968. Tato etapa byla poznamenána společenskými změnami, mezi něž patřilo např. také povolení Junáka.³⁵ Výsledek tehdejší diskuse shrnují: „Mezi různými, až protikladnými názory převládlo pro nastávající období pojetí domů jako státních výchovně-vzdělávacích mimoškolních zařízení, jejichž prvořadým úkolem je přímé působení mezi žáky všeobecně vzdělávací

²⁹ Srov. HOFBAUER, B.; KOTOUČ, S. *Rozbor současné situace a prognóza dalšího rozvoje domů dětí a mládeže v ČSSR*. Analytická studie, červen 1967 – červenec 1968. s. 2

³⁰ Tamtéž. s. 1

³¹ Srov. Tamtéž s. 2

³² Srov. Tamtéž s. 3

³³ Srov. Tamtéž s. 4 - 8

³⁴ Srov. Tamtéž s. 6

³⁵ Srov. Tamtéž s. 6

školy a mládeží mezi 15. - 18. rokem. Zmíněná koncepce dále umožňuje výkon určitých funkcí a úkolů vzhledem k různým organizacím dětí, a to formou jejich společenské objednávky na tato zařízení.“³⁶

2.3. Druhá polovina 80. let

V druhé polovině 80. let se podařilo, že Hofbauer mohl znovu publikovat. Ovšem, jak je vidět z jeho jediné dochované monografie z tohoto období, byla možnost publikovat podmíněna tím, že musel alespoň „navenek“ zachovat ideovou linii Komunistické strany Československa, podobně jako před rokem 1968. Tato publikace pojednává opět o dětských hnutích:

HOFBAUER, B. *Boj o jednotu dětského hnutí v Československu, období národní a demokratické revoluce 1944-1948.* Praha: Mladá fronta, 1985, vyd. 1.

Již v samotném začátku se Hofbauer vrací k vydefinování pojmů jako v jeho předešlé publikaci Dětské hnutí v Československu v letech 1945 - 1949. Zabývá se konceptem dětského hnutí, dětské organizace. Nově přibývá pojem *dětská sdružení*, který vnímá jako „...nejvolnější způsob organizování dětí bez podrobně nebo závazně vymezených vztahů členů k němu a jeho požadavků na členy. Dětská sdružení měla zpravidla charakter občasných, byť i periodických činností, z nichž někdy vznikaly pokusy tvořit vyšší, závaznější způsob sdružování dětí. (skupiny organizované církevními institucemi, dětské časopisy.“³⁷

Autor se dále věnuje již notoricky známým způsobům sdružování dětí a mládeže jako jsou skauting, Junák, Sokol, orel, YMCA....

Význam Hofbauerových předlistopadových publikací pro vývoj pedagogiky volného času

Přestože se budeme hodnocení Hofbauerova díla věnovat až v dalších kapitolách, považujeme za důležité uzavřít kapitolu o předlistopadových Hofbauerových publikacích poukazem na jeho osobní přínos k vyjasnění pojmů, které se po roce 1989

³⁶ HOFBAUER, B.; KOTOUČ, S. *Rozbor současné situace a prognóza dalšího rozvoje domů dětí a mládeže v ČSSR.* Analytická studie, červen 1967 – červenec 1968. s. 6

³⁷ HOFBAUER, B., *Boj o jednotu dětského hnutí v Československu, období národní a demokratické revoluce 1944-1948*, s. 9

staly základem české a slovenské pedagogiky volného času, a to je zejména mimotřídní a mimoškolní výchova.

Proto chceme v této kapitole uvést samotný náhled autora v jednotlivých časových dekádách na vývoj pojmosloví a jeho definic až k pojmu „*pedagogika volného času*“.

V prvních letech po druhé světové válce se především ve východoevropských zemích uplatňuje koncepce mimotřídní výchovy. „... tedy výchovného působení uskutečňovaného školou mimo povinný vyučovací proces, navazující na působení pedagogů předmnichovské republiky (např. *dětské farmy Eduarda Štrocha*)“.³⁸ V rámci mimotřídní výchovy se uskutečňovala především zájmová činnost, jako jsou zájmové kroužky, školní knihovny, žákovské samosprávy a někdy také žákovské časopisy.³⁹

Mimoškolní výchova se začala rozvíjet rovněž v předválečném období, která se uskutečňovala především formou sdružení dětí a mládeže, zařízeními volného času a v neposlední řadě také tiskem věnovaným této věkové skupině. V první polovině 50. let k nám přicházela zkušenost tehdejšího sovětského systému, která u nás měla samozřejmě monopolní prostor. Vyzdvihován byl především institucionální zřetel trávení volného času.

Od 60. let jsou pojmy označované definicí „per negationem“ nahrazovány slovním spojením výchova mimo vyučování. V tomto sousloví stále zůstává negativní vymezení, leč však pouze k vyučování jako vzdělávací a výchovné činnosti, ne ale k organizačnímu zřeteli (třída-škola). Předností pojmu výchova mimo vyučování bylo ucelené chápání „mimovyučovacích“ aktivit a činitelů působících mimo školu, které byli chápány jako zvláštní oblasti výchovy mimo rodinu a povinné školní vyučování. Z politického pohledu dochází v těchto letech obnově celospolečenských podmínek. Byl zaveden pětidenní pracovní i školní týden a začali se spontánně i organizovaně rozvíjet volnočasové aktivity. O zvýšení zájmu o tyto otázky mohla především sociologie, která byla v 50. letech odmítána politickým systémem. Znovu se začaly uskutečňovat empirické výzkumy v oblasti volného času a jeho účastníků. Pedagogika volného času nastupuje jako nová disciplína pedagogiky. Běžně se začínají uplatňovat pojmy jako „aktivity nebo zařízení volného času“. V 70 - 80. letech byla z politických důvodů používána terminologie mimotřídní výchovy a ke všemu jakékoli alternativní přístupy omezovány. Z tohoto důvodu se v Pedagogickém slovníku z roku 1965 a 1967

³⁸ VÝCHOVA A VOLNÝ ČAS, *Sborník příspěvků*, Břetislav Hofbauer. s. 33

³⁹ Srov. Tamtéž. s. 33

neobjevuje pojem volný čas. Na začátku 90. let se v českých podmínkách uplatňují obě větve souběžně a to jak výchova mimo vyučování tak pedagogika volného času (tak i její oddělené větve: pedagogika zážitků, pedagogika dobrodružství, muzeopedagogika a tak dále). Oba tyto směry si postupně nacházejí uplatnění v publikacích oboru, dokumentech státních orgánů, konferencích pracovníků v oboru a v neposlední řadě také v publikacích a učebnicích. Velký vliv měla také možnost otevření se směrem k západním zemím, kde již byla vytvořena tradice v této oblasti. Velký význam vidí autor především v možnosti získávání zkušeností z mezinárodních struktur a to zejména z Rady Evropy-příslušných úseků Evropské unie a OSN.⁴⁰

2.4. Období po sametové revoluci

Po roce 1989 vyšla Hofbauerovi jedna samostatná kniha (*Děti, mládež a volný čas*) a několik drobných pracovních textů (brožur). Vedle toho se podílel (spolu s Jiřinou Pávkovou a dalšími autory) na knihách *Pedagogika volného času* a *Pedagogické ovlivňování volného času*, jakož i na studijních textech (skriptech). Vedle toho vydával řadu článků, většinou v časopise *Vychovatel, Mládež, společnost a stát, Za školou* a *Pedagogická orientace*. Protože v posledních letech svého života (2004 - 2007) vyučoval na Teologické fakultě Jihočeské univerzity, připravoval k vydání skriptum s názvem *Kapitoly z pedagogiky volného času*. Tuto knihu ale už nestačil vydat. Proto tehdejší vedoucí Katedry pedagogiky TF JU Michal Kaplánek vydal pod tímto názvem soubor z jeho pozůstalosti.

V dalším textu charakterizujeme jednotlivé publikace Břetislava Hofbauera, které vyšly po roce 1989:

I.

HOFBAUER, B. *Zařízení volného času dětí a mládeže, Jejich dosavadní vývoj, současný stav a výhled v některých evropských zemích*. Praha: Institut dětí a mládeže, MŠMT ČR, 1992

Publikace se řadí do oblasti srovnávací pedagogiky, která „studuje výchovně vzdělávací soustavy jako konkrétní historické modely výchovy a vzdělávání v určité společnosti a vzájemně je srovnává v celku i v jednotlivých dílčích ukazatelích.“⁴¹

⁴⁰ Srov. VÝCHOVA A VOLNÝ ČAS, *Sborník příspěvků*, Břetislav Hofbauer. s. 33-35

⁴¹ JÚVA, V.; LIŠKAŘ, Č. *Úvod do srovnávací pedagogiky*, s. 10

Jedná se o první dílo autora věnované volnému času a výchově ve volném čase po revolučním roce 1989.

Pojmem participace a celkově jejím principem se v českých podmínkách zabýval Hofbauer, který tento pojem využívá v kontextu kulturní animace⁴², „*tzv. s cílem uschopnit účastníky k participaci na demokratických procesech, a to jak v celé společnosti, tak v jejích menších součástech (dětský parlament, školní samospráva atd.)*.“⁴³

Za stěžejní publikace v tématu participace dětí a mládeže můžeme považovat první dvě níže uvedené a to nejen jako autorsky nejstěžejnější, ale globálně vůbec.

II.

HOFBAUER, B. *Participace dětí a mládeže na životě společnosti; Přání, potřeba nebo reálná možnost?*

V této knize si autor klade otázky; „*Co je participace dětí a mladých lidí a proč o ni usilujeme? Jaké jsou zkušenosti a vývojové tendence v České republice?...*“⁴⁴

Na začátku je potřeba vymezit v rámci definice co to vlastně participace je. Hofbauer na ni nahlíží takto: „*Participací rozumíme účast lidí na procesu rozhodování, řízení a správy*.“⁴⁵ Pojem participace je možné nahlížet ze tří různých hledisek. Participací politickou se rozumí možnost podílení se na rozhodování a hledání východisek v otázkách společnosti vůbec. Ekonomická participace dává možnost spolurozhodování v tématech pracovních kolektivů. V neposlední řadě také participace sociální, která vychází ze zařazení do sociálních skupin a podílení se na činnosti spolcích, sdružení a organizací.⁴⁶ „*Bez ní nejsou myslitelné ani individuální ani kolektivní volnočasové aktivity, jejich příprava, průběh a hodnocení. Stala se tak součástí demokratického stylu řízení, zdrojem seberealizace, pozitivních motivací, osobního uspokojení z veřejně prospěšného působení a jeho výsledků. ...Participace činí život lidí, plnějším, bohatším a současně i náročnějším*.“⁴⁷ Uplatňování tohoto

⁴² Srov. VÝCHOVA A VOLNÝ ČAS, Sborník příspěvků, M., Kaplánek s. 46

⁴³ Tamtéž, s. 46

⁴⁴ HOFBAUER, B. *Participace dětí a mládeže; přání, potřeba nebo reálná možnost?* s. 6

⁴⁵ Tamtéž, s. 7

⁴⁶ Srov. Tamtéž. s. 7

⁴⁷ Tamtéž, s. 7

pojmu vidí Hofbauer především v době 80. let 20. století, kdy se značně rozšiřoval a začala se naplňovat jeho samotná podstata v práci s dětmi a mládeží. Uvádí zde definici, která byla přijata 2. Konferencí ministrů mládeže evropských zemí (Oslo, r. 1988), které ji charakterizovala takto: „*Participace je více než jenom účast na činnosti institucí a přijímání rozhodnutí. Participace je současně vzor toho, jak se žije v demokracii, je relevantní pro práci, bydlení, volný čas, výchovu a sociální vztahy. Participace je tedy otázkou práv a povinností mladých lidí při vytváření budoucí společnosti*“⁴⁸ Sám autor uvádí fakt, že participace je neodmyslitelně spjata s volným časem a právě participaci vnímá jako nástroj, který mládež může využít ve škole, rodině a tím pádem sama sebe objevovat a organizovat svět, ve kterém žije. Tímto posledním srovnáním se autor odkazuje na vlastní publikaci (Achter Jugendbericht. Bericht über Bestrebungen und Leistungen der Jugendhilfe. Der Bundesminister für Jugend, Familie, Frauen und Gesundheit. Bonn 1990, s. 107).⁴⁹ Zmiňuje zde myšlenku R. Königa, který říká, že v územním společenství jede o vzájemné působení a interakci obyvatel při dosahování hospodářských, sociálních a kulturních cílů.

Autor je názoru, že participace v moderní době podléhá podmínkám globalizace. Působení jednotlivých faktorů na společnost vidí jako nevyvážené s nejsilnějším působením na trhu práce u státu, které mají silný vliv a působí nejúčinněji. Volnočasovou sféru vidí jako roztržštěnou a defenzivní, i přesto však poskytuje nejvíce svobody v osobním rozvoji identity člověka. Odkazuje se na amerického futurologa⁵⁰ Johna Naisbitta, který charakterizoval participační potenciál jako: „*přesun od institucionalizované pomoci ke svépomoci; od myšlení operačního k dlouhodobému; od centralizace k decentralizaci; od hierarchie k síti; od modelu bud'- anebo k alternativní volbě*“⁵¹. Tyto požadavky se plně vztahují na současnou mladou generaci.

Ve druhé a třetí kapitole se věnuje vývoji participace jak v zemích střední a východní Evropy tak samotnému rozvoji v České republice. První náznaky reflektuje již v předválečném období a to především formou žákovských samospráv na školách. Do první poloviny 50. let 20. Století byla participace podporována a však od druhé

⁴⁸ HOFBAUER, B. *Participace dětí a mládeže; přání, potřeba nebo reálná možnost?* s. 7

⁴⁹ Srov. Tamtéž, s. 8

⁵⁰ Futurologie je teorie o budoucnosti nebo se též zabývá výzkumem možných budoucností, tzn. alternativ budoucnosti. Jako první tento termín použil Karl Osip Flechtheim. Futurologie je vědním odvětvím, které se zabývá předpovídáním budoucnosti. Užití tohoto oboru je široké, například v astronomii, teologii, ale i v designu, technologii a biologii. (PETRÁŠEK, F., *Futurologická studia*. Praha: Oeconomica, 2009. s. 9, ISBN 978-80-245-1517-5.)

⁵¹ HOFBAUER, B. *Participace dětí a mládeže; přání, potřeba nebo reálná možnost?* s. 11

poloviny let padesátých, stejně jako u dětských a mládežnických organizací převzal iniciativu stát, který ji institucionalizoval. V letech sedmdesátých pojmosloví z pedagogické praxe vymizelo. V 90. letech po velkých společenských změnách přichází nové způsoby participace jako nástroj demokratického rozvoje a dochází k vytváření rad, sněmů nebo parlamentů dětí a mládeže, které v téměř nezměněné podobě známe dodnes.⁵²

V knize je patrný odkaz autora na dokumenty OSN, především na Úmluvu o právech dítěte, jenž je pro něj v oblasti participace stěžejním dokumentem. Nadále se odkazuje na dokumenty vznikající především po revolučním roce. Jsou jimi: Koncepce státní politiky ve vztahu k mladé generaci v České republice do roku 2002 z 6. ledna roku 1999; dokumenty Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD), která vypovídá o současném stavu spoluúčasti z roku 1996; dokumenty České sekce obránců dětských práv (DCI); Aliance nestátních organizací (ANO). V některých výše zmíněných organizacích aktivně doktor Hofbauer působil. V předposlední a poslední kapitole se zabývá konkrétními návrhy, pro pracovníky s dětmi a mládeží, jak postupovat při spoluvytváření participace. Předává konkrétní plány a postupy.

III.

HOFBAUER, B. *Participace dětí a mládeže na životě společnosti; Evropské struktury a jejich aktivity*. MŠMT a DUHA, Praha: 2003.

Oproti publikaci předchozí, se tato zaměřuje na širší rozsah participace, tedy účasti dětí a mládeže v souvislosti evropské integrace. Širší pojetí participace autor vysvětluje tímto. „*Život a výchova dětí a mládeže ve volném čase zahrnují jejich účast na životě rodiny a školním vyučování, na zájmové činnosti ve škole a mimo ni, na práci dobrovolných sdružení, na životě obce, regionu, státu a dnes již také Evropy i světa. Všechny tyto oblasti zahrnutí dva těsně spjaté zřetele: všestranný rozvoj osobnosti a jejich ochranu proti negativním vlivům. Pozitivní tendence se však setkávají s překážkami, která jejich podíl na životě společnosti omezují.*“⁵³ Téma, které je rozebíráno se zaměřuje na základní fakta, dosavadní vývoj, současný stav a vhodné cesty k budoucnosti myšlenek integrace Evropy. Vychází z Velkého sociologického slovníku (Praha: 1996, heslo Evropanství) kdy Evropanství je chápáno jako: „*vědomí*

⁵² Srov. HOFBAUER, B. *Participace dětí a mládeže; přání, potřeba nebo reálná možnost?* s. 9- 35

⁵³ HOFBAUER, B. *Participace dětí a mládeže; Evropské struktury a jejich aktivity*. s. 7

*příslušnosti evropských národů ke společnému zeměpisnému prostoru a historii, ke společnému základu kultury, hodnot, norem a vědění“.*⁵⁴

V první kapitole se zabývá Radou Evropy. Tedy samotným důvodem vzniku této rady, zde se odkazuje na dokumenty Rady Evropy její činnost a dosažené výsledky. Zaobírá se samotným historickým vývojem, strukturou, hlavními činnostmi, dokumenty, orgány a institucemi, způsobem činnosti a v neposlední řadě také samostatným tématem Rady Evropy a participace dětí a mládeže. Čerpá především z výše zmíněného dokumentu, ale také dalších, jako jsou: Evropská charta místní samosprávy, Evropská charta účasti mladých lidí na životě obcí a regionů, Keys to Participation, Milestones in European Co-operation, tedy dokumentů vydaných samotnou Evropskou Radou ve Štrasburku.⁵⁵

Stejným způsobem jako je zpracována kapitola první, je tvořena i kapitola druhá, která je věnována tématu Evropské unie a přímé návaznosti na participaci dětí a mládeže na evropské úrovni. Věnuje se posláním, cílům a vývoji; struktuře a její hlavní činnosti; Bílé knize o mládeži, hlavními směry a způsobem činnosti. Dokumenty věnující se tématu participace dětí a mládeže na úrovni Evropské unie jsou především podklady cizojazyčné, jak materiály vydané samotou Evropskou komisí v Bruselu tak materiály čerpané z německých a francouzských politických dokumentů tak i první mezinárodní konference Centra mezinárodních studií Jana Masaryka.⁵⁶

Aktivitám Rady Evropy a Evropské unii vůči mladé generaci je věnována čtvrtá kapitola. Jedná se o propojení činnosti Rady Evropy s funkcí Evropské unie. Je zde uveden přehled hlavních činností základních evropských struktur společně s mladou generací. „*Současné těžiště působení Rady Evropy tkví v otázkách lidských práv, kultury, výchovy a vzdělávání, sportu a životního prostředí. Dnes mají dosah na celý kontinent a z části působí také mimo něj. Evropská unie má oproti tomu širší obsahový záběr, který se týká především otázek politických, ekonomických a bezpečnostních...*“⁵⁷ Dále autor uvádí všechny programy realizované Radou Evropy společně s Evropskou unií jejich cíle, náplň a důležité kontakty. Předposlední část této kapitoly je věnována výčtu periodik a publikací. Ve spolupráci s MŠMT je v publikaci uveden výčet

⁵⁴ HOFBAUER, B. *Participace dětí a mládeže; Evropské struktury a jejich aktivity*. s. 7

⁵⁵ Srov. Tamtéž. s. 9-20

⁵⁶ Srov. Tamtéž. s. 21-29

⁵⁷ Tamtéž. s. 31

výzkumů. Cíle a náplň Informační a poradenské služby je uveden samotným závěru čtvrté kapitole.⁵⁸

Participace dětí a mládeže se stává globálním požadavkem je téma, které je částečně rozpracované již v předchozí publikaci (Participace dětí a mládeže na životě společnosti; Přání, potřeba nebo reálná možnost?), zde tomuto tématu však autor věnuje podstatnou část. „*Participace dětí a mládeže se v průběhu 20. století stala významnou součástí politiky společnosti vůči jejím nejmladším občanům. Na jeho počátku byla vize Švédské pedagožky a veřejné pracovnice Ellen Keyové o 20. století jako „století dítěte“, v praktické rovině francouzský zákon z roku 1901 o sdružování. Výrazným vývojem participace prošla ve druhé polovině století a zejména po přijetí Úmluvy o právech dítěte (OSN, 20. 11. 1989) v jeho poslední dekádě. Problematika dětí a mládeže se stala a zůstává z priorit soudobé lidské společnosti.*“⁵⁹ Všechny tyto faktory mají za následek, chápání participace již ne pouze jako oblasti týkající se měst a obcí, ale naopak týkající se širokého okruhu mezinárodních vztahů. V dějinném sledu autor sleduje vývoj důležitých mezníků jako je kupříkladu 1. červen - Mezinárodní den dětí (1950), přijetí Deklarace dětských práv (OSN, 20. 11. 1959) a tak dále. „*Významnou součástí a současným vyústěním participačních aktivit mladé generace se v průběhu 90. let stala její evropská a světová setkání.*“⁶⁰ Společným rysem všech těchto událostí je skutečnost, že děti a mladí lidé se stávají aktivním subjektem svého osudu.⁶¹

Shromazďuje a uceluje publikaci, která se jasně vymezuje k tématu participace z hlediska nejen Evropy, ale celého světa. Najdeme zde všechny podstatné materiály problematiky a celkový sumář použité literatury a odkazů. Vznikla tak kniha, jejímž přečtením se zodpoví všechny podstatné otázky v oblasti participace, které se nacházejí na jednom místě a jsou zahrnuty do širokého kontextu.

Obě dvě publikace vyšly v těsném ročním sledu v letech 2002 a 2003, pokud v roce 2013, tedy o deset let později, zadáte do vyhledávače klíčové slovo participace, jediný autor, kterého vám nabídne je doktor Hofbauer. Pokládám sama sobě otázku, zdali se někde nestala chyba a není potřeba v této činnosti pokračovat.

⁵⁸ Srov. HOFBAUER, B. *Participace dětí a mládeže; Evropské struktury a jejich aktivity* s. 31-48

⁵⁹ Tamtéž. s. 49

⁶⁰ Tamtéž. s. 54

⁶¹ Srov. Tamtéž. s. 49-60

Slova Hofbauera: „*Participace je tedy klíčem, který v našem i evropském měřítku otevírá veliké možnosti výchovy: k demokratickému občanství; k současnému i budoucímu uplatnění dětí a mladých lidí v životě společnosti; k podpoře tohoto procesu dospělými a jejich institucemi. Ve všech směrech se mohou uplatnit společné cíle: důsledný demokratismus; přístup do činností a institucí pro každého a pro všechny; solidární postoje; boj proti diskriminaci a sociálnímu vylučování; uplatnění těchto hodnot, cílů a postojů v rozměru celé mladé generace.*“⁶²

IV.

PÁVKOVÁ, J.; HÁJEK, B.; HOFBAUER, B. et al. ***Pedagogika volného času; Teorie, práce a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času.*** Praha: Portál 1999, vydání první, ISBN 80-7178-295-5

V této knize pro nás budou stěžejní kapitoly dvě, šest a sedm, na kterých se Hofbauer podílel nebo byl jejich samostatným autorem.

Kapitola druhá je dílem Pávkové, Hájka a Hofbauera a je věnována vymezení pojmu volný čas a významu pedagogického ovlivňování volného času dětí. Tato kapitola je pro nás podstatná jelikož můžeme pozorovat proměnu v chápání a pojmání těchto témat. „*Volný čas je možno chápat jako opak nutné práce a povinností, dobu kdy si své činnosti můžeme svobodně vybrat, děláme je dobrovolně a rádi, přinášejí nám pocit uspokojení a uvolnění.*“⁶³ Můžeme si tedy pod tímto pojetím představit rekreaci, zábavu, zájmové činnosti, odpočinek, vzdělávání, které je pouze na bázi dobrovolnosti. Z pohledu dětí a mládeže do těchto činností neřadíme; vyučování, sebeobsluhu péči o tělo zevnějšek a osobní věci, povinnosti vztahující se k provozu rodiny a jejím povinnostem, dále pak ani činnosti, které zajišťují biologickou potřebu, jako je spánek, jídlo, hygienická a zdravotní péče. I přesto z některých aktivit, které se nepočítají do volného času lze vytvořit koníček (kupříkladu příprava a konzumace jídla). Žádoucí pro děti a mládež je pedagogické ovlivňování jejich volného času, kdy se ještě nedovedou orientovat v nepřehledné nabídce zájmových aktivit je potřeba jejich citlivé pedagogické vedení. Jako neuspokojivou situaci vnímali autoři trávení volného času této věkové kategorie v nezájmu ze strany dospělých, kdy je ohrožena bezpečnost výchovy dětí a mládeže. Děti a mládež mají větší množství volného času, během něj určité procento

⁶² HOFBAUER, B. *Participace dětí a mládeže; Evropské struktury a jejich aktivity.* s. 63

⁶³ PÁVKOVÁ, J.; HÁJEK, B.; HOFBAUER, B. et al. *Pedagogika volného času; Teorie, práce a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času.* s. 15

naplňuje rodinná výchova, ktorou však autoři nevidí jako stěžejní složku. Vnímají zde nedostatečné působení vrstevnické skupiny, které by mohlo být společně s kvalitním pedagogickým působením naplňováno v rámci zájmových útvarů.⁶⁴

Na volný čas jako fenomén je možné nahlížet z několika úhlů. Z ekonomického hlediska je volný čas vnímán jako komerční průmysl, v rámci něhož člověk může načerpat nové síly k dalšímu pracovnímu výkonu a tak jej zlepšit společně s mezilidskými vztahy. Z hlediska sociologického a sociálně - psychologického je nutné sledovat, jak volný čas může formovat a kultivovat mezilidské vztahy. Nejsilnějším faktorem je vnímaná role rodiny, která však nemá možnost celistvé kontroly nad volným časem dětí a mládeže a proto zde autoři vidí prostor pro výchovnou funkci ze strany škol a zájmových zařízení. Mezi další soubory ovlivňující volný čas patří bezesporu sdělovací prostředky. Politické hledisko záleží na uvážení, do jaké míry bude stát svými institucemi zasahovat do volného času. Zdravotně - hygienický pohled nahlíží především na správný režim dne ve spojitosti k zájmovým aktivitám. Důležitý aspekt, který autoři zmiňovali je citlivé pedagogické vedení dětí a mládeže k tomu, aby sami dokázali se svým režimem dne nakládat co nejefektivněji. Pedagogické ovlivňování volného času by mělo vést především k rozvoji člověka a právě tomuto bodu se věnuje pedagogicko - psychologický pohled. Jde především o sebeuspokojování potřeb, seberealizaci, rozvoj sociálních kontaktů, citových odezev a vybudování pocitu bezpečí a jistoty dětí a mládeže skrze jejich volný čas. Aspekty pohledu na volný čas není možné posuzovat odděleně, ale je potřeba brát v potaz jejich vzájemné propojení⁶⁵

Volný čas dětí a mládeže a jeho péče o něj má z hlediska pedagogiky dva úkoly:

1. *„Bezprostřední naplňování volného času smysluplnými aktivitami rekreačními i výchovně vzdělávacími-tedy **výchova ve volném čase***
2. ***Výchovu k volnému času**, která jedince seznámí s množstvím zájmových aktivit, poskytne mu v nich základní orientaci a na základě vlastních zkušeností v různých oborech mu pomůže najít oblasti zájmové činnosti, která mu poskytne možnost uspokojení a seberealizace.“⁶⁶*

Autoři reflektují vývoj volného času zhruba od 12 století, kdy se zaměřují na život a volno sedláků a jejich rodin. Přes proměnu po třicetileté válce, skrze industrializaci až

⁶⁴ Srov. PÁVKOVÁ, J.; HÁJEK, B.; HOFBAUER, B. et al. *Pedagogika volného času; Teorie, práce a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času.* s. 15-16

⁶⁵ Srov. Tamtéž. s. 17-20

⁶⁶ Tamtéž. s. 20

do doby kdy bylo možné volný čas demokratizovat, sekularizovat a postupně ho přibližovat zájmům i potřebám jedince. Tento čas je pak současnost. Velký prostor je poté věnován meziválečnému období a vývoji přistupování k němu po druhé světové válce především v oblasti Československa.⁶⁷

Odkaz v textu nás odkazuje na navrženou chartu komisi pro výchovu a vzdělávání Světového sdružení pro rekreaci a volný čas (World Leisure and Recreation Association. WLRA) tato charta byla schválena předsednictvem v prosinci 1993. „*Účelem této charty je informovat vlády, nevládní organizace a vzdělávací systémy o významu a přínosech volného času, výchovy ve volném čase a výchovy pro volný čas....*“⁶⁸

Aktivita, prostory a zařízení volného času dětí a mládeže v mezinárodním kontextu je kapitola, jejímž autorem je sám Hofbauer. Otázky, které jsou v této části kladeny, je potřeba, dle slov autora nutné opravovat a reagovat na současně se vyvíjející dění. Předmětem zamyšlení v tomto oddíle jsou zájmová zařízení, jejich vývoj, samostatná činnost, funkce, typ cílové skupiny, na kterou jsou zaměřena a v neposlední řadě také typ odborníků vyskytujících se v tomto zařízení. Rozděluje je do několika kategorií dle jejich významnosti a frekvenci:

- Zařízení a aktivity pohybové a pobytu v přírodě

Do této kategorie jsou zařazena sportovní hřiště, víceúčelové i specializované tělocvičny, koupaliště a bazény, prostory pro zimní sporty a cyklistické a turistické trasy (které mají v České republice silné a tradiční kořeny)

- Zařízení a aktivity kulturní a umělecké tvořivosti

Kina, divadla, kulturní kluby, umělecké školy a umělecky zaměřené kurzy pro děti, mladistvé, ale i dospělé to vše jsou zařízení, které můžeme najít ve všech zemích Evropy.

- Zařízení a aktivity vědy a techniky

Tento typ zařízení se rozvíjel, především v prvních poválečných desetiletích, společně s rozvojem techniky a přírodních věd.

- Zřízení a aktivity na ochranu přírody a ekologická výchova

Především u městských dětí se začal rozvíjet zájem o přírodu, její poznávání a ochranu. Zakládají se farmy, které se stávají zařízením volného času, kde se městské děti

⁶⁷ Srov. PÁVKOVÁ, J.; HÁJEK, B.; HOFBAUER, B. et al. *Pedagogika volného času; Teorie, práce a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času.* s. 20-31

⁶⁸ Tamtéž. s. 32

seznamují s přírodou, ale i zemědělskou výrobou. První počátky farem jsou dokládány již začátkem 20. století ve Skandinávii.

Všechna předchozí zařízení jsou věnována dětem a mládeži s výjimkou i dospělým, a v proudu nových trendů se stále častěji zaměřují na děti a mládež různě znevýhodněné a rizikové skupiny. Jde především o sociálně znevýhodněné či zdravotně postižené děti. Hofbauer vnímá, že každý mladý člověk je v současné době potencionálně vystaven negativním vlivům společnosti. Z tohoto důvodu reflektuje volný čas jako prostor pro výchovu ve volném čase, ale i také výchovu pro volný čas. Na základě sociálně patologických jevů, které mohou mít negativní vliv na tuto kategorii, vznikají poradny pro děti a mládež a linky důvěry. Poradenství tohoto typu má za úkol předcházet negativním vlivům na vývoj osobnosti nebo poskytovat radu a pomoc v náročných životních situacích.⁶⁹

Vše je zařazeno do kontextu doby, tedy od poválečných změn až do konce devadesátých let 20. století. Paralelu srovnání vidí autor především v zemích západní Evropy jako je Německo, Francie a také USA. Srovnání a inspirace se zařízeními západního světa se zdá být logickou úvahou v kontextu politické situace, která u nás ovlivňovala většinu vědeckých činností do roku 1989. Jsou zde uvedeny zájmová zařízení střední a východní Evropy. I přesto refletoval vývoj v České republice, který procházel střídavými změnami a ovlivňováním konzumního trávení volného času ze západních zemí, ale ten prozatím vnímá spíše jako pasivní využívání volného času.

Druhá a poslední kapitola, jejímž je Hofbauer samostatným autorem, se nazývá perspektivy a problémy volného času. ...“ *zdaleka neuspokojovanou potřebu dětí a dospívající mládeže alespoň na chvíli opustit denní stereotyp, emocionálně se uvolnit a zažít si, realizovat se podle vlastního rozhodnutí. Tých závěr potvrzují současné výzkumy herních, pravidelných nebo příležitostných volnočasových aktivit a názorů mladých respondentů na ně. Objektivní fakta i subjektivní výpovědi se zde vzácně shodují.*“⁷⁰ Již při samém úvodu vnímá Hofbauer jako jeden ze základních nedostatků neuspokojenou potřebu herních aktivit a vytváření podmínek pro ně. Vychází z výzkumu České republiky, který je sám určován z předpokladu, že mezi spontánními aktivitami a místem jejich realizace je vzájemná závislost. „*Existující nabídka se ukázala nedostatečnou: děti a dospívající mládež se často shromažďují živelně*

⁶⁹ Srov. PÁVKOVÁ, J.; HÁJEK, B.; HOFBAUER, B. et al. *Pedagogika volného času; Teorie, práce a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času* s. 155-193

⁷⁰ Tamtéž. s. 195

a rizikově, bez větší pozornosti dospělých a při nedostatečné kapacitě zařízení vhodných pro menší neformální skupiny (hřiště, klubovny).⁷¹ Tento fenomén autor pozoruje i v západních zemích Evropy, především ve spolkových zemích Německa a Francie kde je základna volnočasových aktivit a zařízení nedostatečná.

Zabývá se otázkou činnosti domů dětí a mládeže a především jejím zájmem o využívání danou kategorií a to v dobách Československa od roku 1953 – 1991. Přesto v období 1990 – 1997 počet domů dětí a mládeže v České republice klesl o jednu čtvrtinu a množství pedagogických zaměstnanců až o polovinu. I přesto, že stát na tyto aktivity finančně přispíval, měla za vinu 15% zvýšení hranice sociální únosnosti až 50% pokles zájmu o tato centra.⁷² „Statistické údaje, které jsme uvedli v předchozích odstavcích, jsou jen jedním, nic méně průkazným potvrzením rozporu mezi potřebami a možnostmi. Některé deficity přežívají z celého poválečného vývoje, další se v posledních letech vyhraňují v zahraničí i u nás. Na místě je proto otázka: Proč k tomu může docházet právě v zemích Evropy, relativně bohatých v porovnání s rozvojovými? Proč i z tohoto důvodu mohou negativní vlivy pronikat do volného času dětí a mládeže, jež mají být nositelem kontinuity společnosti? A proč se v tomto ohledu jejich nesporné potřeby opomíjejí?“⁷³ Hofbauer vnímá jako příčinu v zásadě pozitivním vývoji působení negativních prvků. V dimenzi politického zřízení jsou to především nové vlny násilí, netolerance agresivity k jednotlivým členům i skupinám. V ekonomické sféře jde především o hospodářské ustrnutí a krize na úrovni státu či regionu. Nermalou měrou se také podepisuje vysoká nezaměstnanost a to především u rodičů, kteří nikdy nepracovali a mají tak negativní vliv na své děti, které pak mají velmi nízkou motivaci aktivně a smysluplně využívat trávení svého volného času. Posledním faktorem, který autor předkládá jako málo uvažovaný je demografické působení. Především tedy míra natality. Je důležité vnímat a přiměřeně reagovat na tuto proměnlivost a rozšiřovat tak nabídku a naopak zvyšovat pozornost k rozvoji každého mladého člověka. Mimo tyto uvedené faktory je možno vnímat silný vliv podmínek, ve kterých děti a mládež vyrůstají a všimnout si aktuálního stavu a klimatu v rodině. Rodina je primárně zodpovědná za využívání a vytváření návyků dětí a mládeže v rámci volného času. „Podle výzkumu pražského institutu dědí a mládeže z jara roku 1994 dvě třetiny otců

⁷¹ PÁVKOVÁ, J.; HÁJEK, B.; HOFBAUER, B. et al. *Pedagogika volného času; Teorie, práce a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*, s. 195

⁷² Srov. Tamtéž. s. 196-197

⁷³ Tamtéž. s. 198

a 58% matek věnují v důsledku svého pracovního vyčerpání volnému času svých dětí méně pozornosti než dříve: dvě hodiny denně u 69,1% otců a 43,2% matek; mnoho z nich se však dětem věnovalo pouze půl hodiny.“⁷⁴ Problémové faktory se objevily také v současných školách a to především ve výrazném odklonu od mimoškolních aktivit zpravidla pořádaných školou. Tento fakt oslabil pedagogické působení a možnost vytvářet tvůrčí vztah mezi školou a jejími žáky. Naopak velký potenciál byl viděn právě v možnosti všestranného rozvíjení osobností žáků. „Podle zprávy Evropské unie z roku 1993 trpí 15% evropské populace nervovými a psychickými poruchami, jejichž léčení spotřebuje plnou osminu všech prostředků na zdravotní péči; deprese má na 10 miliónů dospívajících a dospělých. Přitom mezi funkce volného času jsme právem zařadili také rekreaci, (zotavení a uvolnění) a kompenzaci (odstraňování zklamání a frustrací).“⁷⁵ Právě tímto náhledem na danou problematiku a její řešení vidí Hofbauer ve volnočasových kompetencích dle Horsta Opaschowského. Jako klíčový cíl a východisko této situace reflektuje umožnění aktivní účasti na činnostech volného času jak dětem, tak mládeži. Zde se odkazuje na Úmluvu o právech dítěte z roku 1989, kde má každé dítě v tomto ohledu rozsáhlá práva a možnosti. Jako další důležitý aspekt vidí v uplatnění samosprávních zásad.⁷⁶ „Společenské podmínky evropských demokratických zemí usnadnily uplatnění samosprávních zásad v činnosti a správě, ve vnitřní práci i vnějších vazbách zařízení volného času. Uskutečnily se v několika směrech, které mají perspektivu dalšího rozvoje. V jednotlivých zařízeních jejich realizace spočívá ve spoluúčasti pravidelných návštěvníků, představitelů řídicích orgánů i veřejnosti z nejbližšího okolí na činnosti.“⁷⁷

V.

HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál 2004, ISBN 80-717-927-5

Na samém úvodu první kapitoly autor vytváří jakýsi sumář vývoje vnímání volného času jako celku. Souhlasí si tvrzením Dumazadiéra, který za základní rysy volného času pokládá: „svobodnou volbu účasti na jeho aktivitách, bezprostřední „neužitečnost“ (neutilitárnost) a poskytování radosti i uspokojování osobních potřeb.“⁷⁸ Nadále kvituje

⁷⁴ PÁVKOVÁ, J.; HÁJEK, B.; HOFBAUER, B. et al. *Pedagogika volného času; Teorie, práce a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. s. 199

⁷⁵ Tamtéž. s. 200

⁷⁶ Srov. Tamtéž. s. 198 - 208

⁷⁷ Tamtéž. s. 208

⁷⁸ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. s. 12

pojímání volného času jako celistvého celku, kdy vidí vliv a důsledky vývoje společnosti, život mladých lidí i evropské souvislosti. Všechny tyto prvky mají přímý vliv na funkci, formu a cíle volného času. Volný čas není možné vnímat lineárně, ale především jako objevování možností, řešení otázek jak tradičním tak zcela novým způsobem.⁷⁹

Co je „volný čas“? Tímto titulem začíná první a v podstatě nejzákladnější pojem. *„Volný čas (angl. leisure time, franc. le loisir) je čas, kdy člověk nevykonává činnosti pod tlakem závazků, jež vyplývají z jeho sociálních rolí, zvláště z dělby práce a nutnosti zachovat a rozvíjet svůj život. Někdy se vymezuje jako čas, který zbývá po splnění pracovních i nepracovních povinností-to je tzv. zbytková, reziduální teorie volného času rozšířena zejména v německé literatuře. Přesnější je však charakteristika jako činnosti, do níž člověk vstupuje s očekáváním, účastní se jí na základě svobodného rozhodnutí, a která mu přináší příjemné zážitky a upokojení.“*⁸⁰ Hofbauer nadále uvádí vymezení několika autorů, kteří dle jeho názoru vycházejí ze zásadně shodného, dostatečně širokého základu a odlišují se v podstatě pouze mírou upřesnění základního pojmu. M. Damay, který vydal jako jeden z prvních autorů před druhou světovou soubornou práci o volném čase a mládeži. Vymezuje stránky volného času na dimenzi, biologickou, sociální, pedagogickou a politickou. Dumazedier je zařazen jako autor poválečný, vidí silný vliv psychologické funkce volného času, která částečně vyrovnává vliv práce. *„Zahrnuje očekávání a naději (attente); osvobození od požadavků pracovního procesu a dalších zátěží života; zábavu a rozptýlení (divertissement), které přináší hra, divadlo nebo kino; rozvoj intelektuální, umělecký a fyzický, tvořivost a vzdělání.“*⁸¹ Soudobý také francouzský sociolog Roger Sue uvádí funkce volného času jako: *„psychosociologickou (uvolnění, zábavu, rozvoj), sociální (socializaci, symbolickou příslušnost k některé sociální skupině), terapeutickou, ekonomickou (pozitivní vliv na uplatnění člověka v profesní činnosti...)“*⁸² Polský sociolog a historik A. Kamiński vydefinoval tři navzájem se ovlivňující způsoby trávení volného času jako odpočinek, zábava a aktivity rozvíjející osobnost (vzdělávání, veřejná činnost a amatérské aktivity).⁸³ V neposlední řadě také německý pedagog H. Opaschowski, který vymezil za základní funkce volného času: *„rekreaci (zotavení a uvolnění), kompenzaci*

⁷⁹ Srov. Tamtéž. s. 11-13

⁸⁰ Tamtéž. s. 13

⁸¹ Tamtéž. s. 14

⁸² Tamtéž. s. 14

⁸³ Srov. Tamtéž. s. 14-15

(odstraňování zklamání a frustrací), výchovu a další vzdělávání (učení o svobodě a o svobodě, sociální učení), kontemplaci (hledání smyslu života a jeho duchovní výstavba; komunikaci (sociální kontakty a partnerství); participaci (podílení se, účast na vývoji společnosti); integraci (stabilizaci života rodiny a vrůstání do společenských organismů); enkulturaci (kulturní rozvoj sebe samých, tvořivé vyjádření prostřednictvím umění, sportu, technických a dalších činností).“⁸⁴

Je patrné, že Hofbauer cítí potřebu si na samém začátku říci, za co vlastně může být volný čas pojímán. Jak je možné na něj nahlížet a jaká východiska je nutno vnímat. Volný čas je tudíž jasným začátkem celostního pochopení pedagogiky volného času. Hofbauer uvádí, že z odlišnosti vykryštovala označení, která převládla v dokumentech především evropských institucí.

Literatura, ze které čerpá, je tvořena texty autorů, kteří se snažili pojmout definici volného času.

V jednotlivých zemích postupně i celoevropsky se začala udávat snaha pedagogicky ovlivňovat volný čas dětí a mládeže. Díky této snaze se postupem doby vyvíjela terminologie. Nejprve to byla výchova mimotřídní, tedy „*aktivity realizované školou mimo povinnou školní výuku*.“⁸⁵ Výchova mimoškolní „*pojmenovává činnosti uskutečňující se mimo školu, např. ve sdruženích a zařízeních volného času*“⁸⁶ Tyto pojmy se v různých formách vyskytují především v cizojazyčné (francouzské a anglické) literatuře. Oba výrazy po druhé světové válce přísně aplikovala sovětská pedagogika, která zdůrazňovala především jejich institucionální zařazení, tedy mimo- třídní a mimo-školní. Od 60. let minulého století se ustálil pojem částečně správnější, který si sice zanechal negativní vymezení (mimo), ale ne však k organizačnímu zřeteli a to výchova mimo vyučování (čerpá ze Sedláře, *Výchova mimo vyučování, její tradice a principy* a Opaty, *Úvod do teorie a praxe mimotřídní výchovy*). Od poloviny 60. let začalo být jasné, že volný čas je neodmyslitelnou součástí výchovy dětí a mládeže. Postupem doby se ve společnosti zlepšují podmínky, jako kupříkladu zkrácení pracovní doby, roste počet žáků a studentů na středních a vysokých školách a následkem toho je kladen větší důraz na kvalitní trávení volného času.⁸⁷ V odborné literatuře se od poloviny šedesátých let začíná objevovat pojem pedagogika volného

⁸⁴ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas.*, s. 15

⁸⁵ Tamtéž, s. 15

⁸⁶ Tamtéž, s. 16

⁸⁷ Srov. Tamtéž. s. 15-17

času. „*Poslání pedagogiky volného času* (Hofbauer vychází z Važanského, *Volný čas a pedagogika zážitku*) je analyzovat dosavadní vývoj právě uvedených oblastí, vnášet do nich nové podněty a iniciativy a harmonizovat jejich řešení, děti a mladé lidi uschopňovat k tomu, aby se za pomoci dospělých (rodičů, vychovatelů, animátorů) a později i samostatně učili vhodné aktivity a realizační způsoby správně volit a zvládat tak, aby byly ve prospěch rozvoje jich samých, jejich sociálního okolí, společnosti, přírody.“⁸⁸ Hofbauer se v této části kapitoly odvolává na kolegy sociology jako je Červinka, Filipcová, Švigová a pedagogy Bláha, Meisner. Postupem doby se začínají objevovat pojmy jako aktivity volného času a zařízení volného času a od 60. let se v literatuře se běžně vyskytují výrazy jako výchova ve volném čase, výchova k volnému času, volnočasová výchova mladých lidí atd. Za průlomovou dobu se v oblasti volného času považují 90. léta dvacátého století. „*Obě dosavadní koncepce (výchova mimo vyučování a pedagogika volného času) a jejich terminologie uplatňovaly souběžně. Postupně se však prosazoval přístup vycházející z konceptu volného času, který nacházel uplatnění na seminářích a konferencích pracovníků v této oblasti, v publikacích včetně učebnic.*“⁸⁹ Souhrnnou oblastí je v této části považováno výchovné zhodnocování volného času, které zahrnuje skupiny: výchova ve volném čase, výchova prostřednictvím volných aktivit volného času a výchova k volnému času.⁹⁰

Nové pojmy, které se objevují především v dokumentech a praxi evropských dokumentů jako je výchova formální, informální a neformální umožňují komplexní chápání výchovného působení (pozn. není nutné zde definovat co je formální, informální a neformální výchova, důležité informace jsou uvedeny na začátku této kapitoly v rozboru sborníku: *Výchova a volný čas*). Důležité je však zmínit, že v rusky psané literatuře jak uvádí Hofbauer, se v současné době (pozn. v roce 2004) uplatňuje pojem „*doplňující vzdělání/vzdělávání (dopolnitelnoje obrazovanije), kam se zařazují činnosti volnočasových zařízení (domů/ středisek/ paláců volného času dětí a mládeže/ stanic mladých přírodovědců/ techniků a turistů....)* mezi jejich základní cíle patří: *rozvoj osobnosti pro poznávací a tvořivé činnosti, uskutečňování programů a služeb ve prospěch rozvoje jedince, utváření vysoké kulturnosti, organizování obsažného a smysluplného oddechu.*“⁹¹ (Lebeděv, O. E, *Dopolnitelnoje obrazovanije dětěj.*

⁸⁸ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. s. 18

⁸⁹ Tamtéž. s. 17

⁹⁰ Srov. Tamtéž. s. 15-17

⁹¹ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. s. 20

Učebnoje posobije dlja vuzov) Výchovné působení se vymezuje také určitou mírou organizovanosti, tedy na činnosti spontánní, zájmovou činnost příležitostnou a zájmovou činnost pravidelnou. Pokud se autor do této doby věnoval smysluplného rozdělení volnočasového výchovného působení, zbývá již poslední bod a to věkové vymezení účastníků. Vycházel z Úmluvy o právech dítěte (OSN, 20. 11. 1989), která pojímá nejširší definici a rozumí dítětem každou osobu mladší 18. let, pokud není v daném státě uvedeno jinak. Mládeži je označována věkovou kategorií 15-25 (26) let a Bílá kniha se k danému tématu vyjadřuje ještě mladými dospělými, kteří jsou od 18 do 25 let.⁹² (čerpá z oficiálních *dokumentů OSN* a *Velkého sociologického slovníku*). Je naprosto samozřejmé, že se autor na samém začátku této publikace věnuje vymezení, všech podstatných pojmů, které se vyskytují v oblasti volného času. Tímto úvodem je tedy možné pokračovat v dalších aspektech, které určují předávání myšlenky smysluplného využívání volného času.

Druhá kapitola v této knize je věnována volnému času dětí a mládeže včera a dnes. Jde o srovnání množství volného času v roce 1800, 80. let 20. století a 90. let 20. století. Nejde pouze jen o kvantitu volného času, ale Hofbauer vnímá proměnlivost také v nerovnoměrně věkové i etnické skladbě obyvatel a velké změně demografie, tedy nárůst přesunu obyvatel z vesnic směrem do měst. V neustálém růstu nezaměstnanosti a v podceňování důležitosti naplňování volného času, které plynou především z dob normalizace. Dosavadní vývoj přinesl výsledky v oblasti obsahu činností, vytvořil nový typ výchovného pracovníka a v neposlední řadě uplatil zásady, které vznikly na základě objektivních požadavků vycházejících z potřeb společnosti, které lze dle Hofbauera charakterizovat takto⁹³:

- *„Dobrovolnost a volitelnost účasti na aktivitách volného času vychází ze zásadně svobodného rozhodování jednotlivce o účasti a výběru mezi různými alternativami; jsou předpokladem jeho motivované účasti*
- *Demokratismus vyplývá z práva každého člověka na volný čas a jeho smysluplné využívání...*
- *Otevřenost se týká jednak přístupnosti systému pro podněty vývoje společnosti a jejich jednotlivých prostředí, jednak pro potřeby, zájmy a přání účastníků.*

⁹² Srov. Tamtéž. s. 18-22

⁹³ Srov. Tamtéž. s. 25-52

Jejich praktická účast na volnočasových aktivitách, uvádí oba zřetel na společného jmenovatele a jejich působení sjednocuje

- *Široké rozpětí působení vzhledem k osobnosti dítěte a mladého člověka se rozprostírá od rozvoje individuálního zájmu až po formování všestranné, celistvé osobnosti. Volnočasová aktivita není pouhým vyplněním volného času, nýbrž vážným úsilím o seberealizaci.*
- *Výchova k demokratickému občanství doceneňuje a v praxi uplatňuje výchovu mladého člověka, občana se všemi jeho právy a povinnostmi. Mezi ně patří zvláště jeho aktivita při osvojování hodnot demokratického občanství (spoluúčasti, spoluodpovědnosti, tolerance, multikulturality) a jejich uplatňování v individuální a společenské praxi.*
- *Působení v různých sociálních prostředích se uplatňuje od rodiny a školy, přes obec, region a stát až po dnešní globální rozměr...⁹⁴*

Společným a především sjednocujícím prvkem výše zmíněných zásad je dle Hofbauera participace, tedy spoluúčast účastníka na procesu rozhodování a podílení se na utváření volného času.⁹⁵

Třetí kapitola se zabývá tématem: Kde všude se volný čas výchovně zhodnocuje? Hofbauer hodnotí jako primární místo rodinu, která má největší vliv na utváření osobnosti dítěte a mladého člověka. Současná rodina se, ale velmi rychle proměňuje a ve volném čase ji podmiňuje řada faktorů, kupříkladu proměnlivá ekonomika, snižování uzavírání sňatků, klesající natalita, soužití rodin pouze v dvougeneračním řádu atd. Přitom první zkušenosti s volným časem se získávají právě v rodině. Společným východiskem by měl být právě dostatek času věnovaný rodiči dětem. Na pomyslném druhém stupni v účinnosti vytváření vztahu volného času dětí a mládeže se nachází škola a její dlouhodobá tradice. V oblasti školy viděl autor jako největším přínosem klima školy, pravidelnou zájmovou činnost realizovanou volnočasovými zařízeními školy a nepostradatelnou úlohu žákovských samospráv. Rodina a škola jsou sice nejvýraznějšími zastánci v oblasti efektivního naplňování volného času, ale i mimo ně mají výraznou úlohu zařízení volného času mimo školu, ať se již jedná o volně přístupná místa, jako jsou hřiště, parky nebo místa kam je nutno se předem přihlásit, jako jsou kupříkladu domovy dětí a mládeže. Na celorepublikové úrovni to pak jsou

⁹⁴ HOFBAUER, B., *Děti, mládež a volný čas*, s. 52

⁹⁵ Srov. Tamtéž. s. 52-53

Institut dětí a mládeže MŠMT ČR, Institut zájmového vzdělávání MŠMT ČR a tak dále. Mezinárodní organizací je Evropská asociace zařízení volného času dětí a mládeže (EAICY). Všechna tato zařízení mají dle názoru Hofbauera pozitivní vliv na trávení volného času dětí a mládeže a pomáhají řešit negativní jevy mezi nimi. Pohled, který autor v této knize rozhodně nemohl vynechat, je možnost podílení dětí a mladých lidí na životě obcí a regionů. K rozvoji participace na místním životě významnou měrou přispěly dokumenty a konference na evropské úrovni, ze kterých Hofbauer čerpal. Jsou to především: Evropská charta místní samosprávy; Druhá evropská konference o politice k mládeži; Evropská revidovaná charta participace mladých lidí na místním a regionálním životě. Toto téma je doplněno množstvím praktických příkladů pro inspiraci. Závěrem této kapitoly je podstatné vystihnout autorovu myšlenku kdy, volný čas vnímá jako prvek života, na kterém je potřeba pracovat. Práci vnímá především v úloze dospělých, kteří mají vytvářet partnery dětem a mládeži a skrze výchovnou a lidskou činnost utvářet, cílevědomé a smysluplné využívání volného času ve prospěch seberozvoje, svého blízkého prostředí i celé společnosti.⁹⁶

VI.

HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času; Současné trendy*. Praha: Portál, 2008, ISBN 978-7367-473-1

V této knize pro nás budou stěžejní kapitoly dvě, šest a sedm, na kterých se Hofbauer podílel nebo byl jejich samostatným autorem.

Kapitola druhá je dílem Pávkové, Hájka a Hofbauera a je věnována vymezení pojmu volný čas a významu pedagogického ovlivňování volného času dětí. Tato kapitola je pro nás stěžejní jelikož můžeme pozorovat proměnu v chápání a pojmání těchto témat. „*Volný čas je možno chápat jako opak nutné práce a povinností, dobu kdy si své činnosti můžeme svobodně vybrat, děláme je dobrovolně a rádi, přinášejí nám pocit uspokojení a uvolnění.*“⁹⁷ Můžeme si tedy pod tímto pojetím představit rekreaci, zábavu, zájmové činnosti, odpočinek, vzdělávání, které je pouze na bázi dobrovolnosti. Z pohledu dětí a mládeže do těchto činností neřadíme; vyučování, sebeobsluhu péči o tělo zevnějšek a osobní věci, povinnosti vztahující se k provozu rodiny a jejím povinnostem, dále pak ani činnosti, které zajišťují biologickou potřebu, jako je spánek,

⁹⁶ Srov. HOFBAUER, B., *Děti, mládež a volný čas*, s. 55-95

⁹⁷ PÁVKOVÁ, J.; HÁJEK, B.; HOFBAUER, B., et al. *Pedagogika volného času; Teorie, práce a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. s. 15

jídlo, hygienická a zdravotní péče. I přesto z některých aktivit, které se nepočítají do volného času lze vytvořit koníček (kupříkladu příprava a konzumace jídla). Žádoucí pro děti a mládež je pedagogické ovlivňování jejich volného času, kdy se ještě nedovedou orientovat v nepřehledné nabídce zájmových aktivit je potřeba jejich citlivé pedagogické vedení. Jako neuspokojivou situaci vidí autoři trávení volného času této věkové kategorie, nezájem ze strany dospělých, kdy je ohrožena bezpečnost výchovy dětí a mládeže. Děti a mládež mají větší množství volného času, během něj určité procento naplňuje rodinná výchova, kterou však autoři nevidí jako stěžejní složku. Vnímají zde nedostatečné působení vrstevnické skupiny, které by mohlo být společně s kvalitním pedagogickým působením naplňováno v rámci zájmových útvarů.⁹⁸

Na volný čas jako fenomén je možné nahlížet z několika úhlů. Z ekonomického hlediska je volný čas vnímán jako komerční průmysl, v rámci něhož člověk může načerpat nové síly k dalšímu pracovnímu výkonu a tak jej zlepšit společně s mezilidskými vztahy. Z hlediska sociologického a sociálněpsychologického je nutné sledovat, jak volný čas může formovat a kultivovat mezilidské vztahy. Nejsilnějším faktorem je vnímaná role rodiny, která však nemá možnost celistvé kontroly nad volným časem dětí a mládeže a proto zde autoři vidí prostor pro výchovnou funkci ze strany škol a zájmových zařízení. Mezi další soubory ovlivňující volný čas patří bezesporu sdělovací prostředky. Politické hledisko záleží na uvážení, do jaké míry bude stát svými institucemi zasahovat do volného času. Zdravotněhygienický pohled nahlíží především na správný režim dne ve spojitosti k zájmovým aktivitám. Důležitý aspekt, který autoři zmiňují je citlivé pedagogické vedení dětí a mládeže k tomu, aby sami dokázali se svým režimem dne nakládat co nejefektivněji. Pedagogické ovlivňování volného času by mělo vést především k rozvoji člověka a právě tomuto bodu se věnuje pedagogicko - psychologický pohled. Jde především o sebeuspokojování potřeb, seberealizaci, rozvoj sociálních kontaktů, citových odezev a vybudování pocitu bezpečí a jistoty dětí a mládeže skrze jejich volný čas. Aspekty pohledu na volný čas není možné posuzovat odděleně, ale je potřeba brát v potaz jejich vzájemné propojení⁹⁹

Volný čas dětí a mládeže a jeho péče o něj má z hlediska pedagogiky dva úkoly:

3. *„Bezprostřední naplňování volného času smysluplnými aktivitami rekreačními i výchovně vzdělávacími-tedy **výchova ve volném čase***

⁹⁸ Srov. PÁVKOVÁ, J.; HÁJEK, B.; HOFBAUER, B., et al. *Pedagogika volného času; Teorie, práce a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času.* s. 15-16

⁹⁹ Srov. Tamtéž. s. 17-20

4. **Výchovu k volnému času, která jedince seznámí s množstvím zájmových aktivit, poskytne mu v nich základní orientaci a na základě vlastních zkušeností v různých oborech mu pomůže najít oblasti zájmové činnosti, která mu poskytne možnost uspokojení a seberealizace.**¹⁰⁰

Autoři reflektují vývoj volného času zhruba od 12 století, kdy se zaměřují na život a volno sedláků a jejich rodin. Přes proměnu po třicetileté válce, skrze industrializaci až do doby kdy bylo možné volný čas demokratizovat, sekularizovat a postupně ho přibližovat zájmům i potřebám jedince. Tento čas je pak současnost. Velký prostor je poté věnován meziválečnému období a vývoji přistupování k němu po druhé světové válce především v oblasti Československa.¹⁰¹

Odkaz v textu nás odkazuje na navrženou chartu komisi pro výchovu a vzdělávání Světového sdružení pro rekreaci a volný čas (World Leisure and Recreation Association. WLRA) tato charta byla schválena předsednictvem v prosinci 1993. „*Účelem této charty je informovat vlády, nevládní organizace a vzdělávací systémy o významu a přínosech volného času, výchovy ve volném čase a výchovy pro volný čas....*“¹⁰²

Aktivity, prostory a zařízení volného času dětí a mládeže v mezinárodním kontextu je kapitola, jejímž autorem je sám Hofbauer. Otázky, které jsou v této části kladeny, bude potřeba, dle slov autora postupem času nutnost upravovat a reagovat na současně se vyvíjející dění. Předmětem zamyšlení v tomto oddíle jsou zájmová zařízení, jejich vývoj, samostatná činnost, funkce, typ cílové skupiny, na kterou jsou zaměřena a v neposlední řadě také typ odborníků vyskytujících se v tomto zařízení. Rozděluje je do několika kategorií dle jejich významnosti a frekvenci:

- Zařízení a aktivity pohybové a pobytu v přírodě

Zde je možno sledovat sportovní hřiště, víceúčelové i specializované tělocvičny, koupaliště a bazény, prostory pro zimní sporty a cyklistické a turistické trasy (které mají v České republice silné a tradiční kořeny)

- Zařízení a aktivity kulturní a umělecké tvořivosti

Kina, divadla, kulturní kluby, umělecké školy a umělecky zaměřené kurzy pro děti, mladistvé, ale i dospělí to vše jsou zařízení, které můžeme najít ve všech zemích Evropy.

¹⁰⁰ PÁVKOVÁ, J.; HÁJEK, B.; HOFBAUER, B., et al. *Pedagogika volného času; Teorie, práce a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času.* s. 20

¹⁰¹ Srov. Tamtéž, s. 20-31

¹⁰² Tamtéž, s. 32

- Zařízení a aktivity vědy a techniky

Tento typ zařízení se rozvíjel především v prvních poválečných desetiletích společně s rozvojem techniky a přírodních věd.

- Zřízení a aktivity na ochranu přírody a ekologická výchova

Především u městských dětí se začal rozvíjet zájem o přírodu, její poznávání a ochranu. Zakládají se farmy, které se stávají zařízením volného času, kde se městské děti seznamují s přírodou, ale i zemědělskou výrobou. První počátky farem jsou dokládány již začátkem 20. Století ve Skandinávii.

Všechna předchozí zařízení byla věnována dětem a mládeži s výjimkou i dospělým, a v proudu nových trendů se stále častěji zaměřují na děti a mládež různě znevýhodněné a rizikové skupiny. Jde především o sociálně znevýhodněné či zdravotně postižené děti. Hofbauer říká, že každý mladý člověk je v současné době potencionálně vystaven negativním vlivům společnosti. Proto vnímá volný čas jako prostor pro výchovu ve volném čase, ale i také výchovu pro volný čas (viz. výše). Na základě sociálně patologických jevů, které mohou mít negativní vliv na tuto kategorii, vznikají poradny pro děti a mládež a linky důvěry. Poradenství tohoto typu má za úkol předcházet negativním vlivům na vývoj osobnosti nebo poskytovat radu a pomoc v náročných životních situacích.¹⁰³

Vše je zařazeno do kontextu doby, tedy od poválečných změn až do konce devadesátých let 20. st. Paralelu srovnání vidí autor především v zemích západní Evropy jako je Německo, Francie a také USA. Srovnání a inspirace se zařízeními západního světa se zdá být logickou úvahou v kontextu politické situace, která u nás ovlivňovala většinu vědeckých činností do roku 1989. Jsou zde uvedeny zájmová zařízení střední a východní Evropy. I přesto reflektuje vývoj v České republice, který prochází střídavými změnami a ovlivňováním konzumního trávení volného času ze západních zemí, ale ten prozatím vnímá spíše jako pasivní využívání volného času.

Druhá a poslední kapitola, jejímž je Hofbauer samostatným autorem, se nazývá perspektivy a problémy volného času. ...“ *zdaleka neuspokojovanou potřebu dětí a dospívající mládeže alespoň na chvíli opustit denní stereotyp, emocionálně se uvolnit a zažít si, realizovat se podle vlastního rozhodnutí. Tých závěr potvrzují současné výzkumy herních, pravidelných nebo příležitostných volnočasových aktivit a názorů*

¹⁰³ Srov. PÁVKOVÁ, J.; HÁJEK, B.; HOFBAUER, B., et al. *Pedagogika volného času; Teorie, práce a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času* s. 155-193

mladých respondentů na ně. Objektivní fakta i subjektivní výpovědi se zde vzácně shodují.¹⁰⁴ Již při samém úvodu vidí autor jako jeden ze základních nedostatků neuspokojenou potřebu herních aktivit a vytváření podmínek pro ně. Vychází z výzkumu České republiky, který je sám určován z předpokladu, že mezi spontánními aktivitami a místem jejich realizace je vzájemná závislost. „Existující nabídka se ukázala nedostatečnou: děti a dospívající mládež se často shromažďují živelně a rizikově, bez větší pozornosti dospělých a při nedostatečné kapacitě zařízení vhodných pro menší neformální skupiny (hřiště, klubovny).“¹⁰⁵ Na Tento fenomén autor pozoruje i v západních zemích Evropy, především ve spolkových zemích Německa a Francie kde je základna volnočasových aktivit a zařízení nedostatečná. „V západních spolkových zemích Německa mohl školní družiny navštěvovat pouze každý pátý žák, ačkoli počet zaměstnaných matek za roky 1957 – 1987 vzrostl na 43,3%. Podobná zjištění týkající se dovolených dospělých i jejich dětí se projevila ve Francii. V roce 1994 nebylo 43% obyvatel vůbec na dovolené a pouze 5% mohlo na ní strávit plné čtyři týdny, případně více. Některé regiony zrušily finanční podporu provozu poradenských středisek, činnosti animátorů i pomoc dětem nezaměstnaných, které tak na rozdíl od předchozího roku nemohly o hlavních prázdninách vyjet mimo město.“¹⁰⁶ Dále se autor zabývá otázkou činnosti domů dětí a mládeže a především jejím zájmem o využívání danou kategorií a to v dobách Československa od roku 1953 – 1991. Z textu je jasně patrné, že zájem o domy dětí a mládeže jasně vzrůstá a to i mezi středoškoláky. Přesto v období 1990 – 1997 počet domů dětí a mládeže v České republice klesl o jednu čtvrtinu a množství pedagogických zaměstnanců až o polovinu. I přesto, že stát na tyto aktivity finančně přispíval, měla za vinu 15% zvýšení hranice sociální únosnosti až 50% pokles zájmu o tato centra.¹⁰⁷ „Statistické údaje, které jsme uvedli v předchozích odstavcích, jsou jen jedním, nic méně průkazným potvrzením rozporu mezi potřebami a možnostmi. Některé deficity přecházejí z celého poválečného vývoje, další se v posledních letech vyhraňují v zahraničí i u nás. Na místě je proto otázka: Proč k tomu může docházet právě v zemích Evropy, relativně bohatých v porovnání s rozvojovými? Proč i z tohoto důvodu mohou negativní vlivy pronikat do volného času dětí a mládeže, jež mají být nositelem

¹⁰⁴ PÁVKOVÁ, J.; HÁJEK, B.; HOFBAUER, B., et al. *Pedagogika volného času; Teorie, práce a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času.* s. 195

¹⁰⁵ Tamtéž. s. 195

¹⁰⁶ Tamtéž. s. 196

¹⁰⁷ Srov. Tamtéž. s. 196-197

kontinuity společnosti? A proč se v tomto ohledu jejich nesporné potřeby opomíjejí?“¹⁰⁸ Hofbauer vidí jako příčinu v zásadě pozitivním vývoji působení negativních prvků. V dimenzi politického zřízení jsou to především nové vlny násilí, netolerance agresivity k jednotlivým členům i skupinám. V ekonomické sféře jde především o hospodářské ustrnutí a krize na úrovni státu či regionu. Nermalou měrou se také podepisuje vysoká nezaměstnanost a to především u rodičů, kteří nikdy nepracovali a mají tak negativní vliv na své děti, které pak mají velmi nízkou motivaci aktivně a smysluplně využívat trávení svého volného času. Posledním faktorem, který autor vidí jako málo uvažovaný je demografické působení. Především tedy míra natality. Je důležité vnímat a přiměřeně reagovat na tuto proměnlivost a rozšiřovat tak nabídku a naopak zvyšovat pozornost k rozvoji každého mladého člověka. Mimo tyto uvedené faktory je možno vnímat silný vliv podmínek, ve kterých děti a mládež vyrůstají a všimnout si aktuálního stavu a klimatu v rodině. Rodina je primárně zodpovědná za využívání a vytváření návyků dětí a mládeže v rámci volného času. „Podle výzkumu pražského institutu dědi a mládeže z jara roku 1994 dvě třetiny otců a 58% matek věnují v důsledku svého pracovního vytížení volnému času svých dětí méně pozornosti než dříve: dvě hodiny denně u 69,1% otců a 43,2% matek; mnoho z nich se však dětem věnovalo pouze půl hodiny.“¹⁰⁹ Problémové faktory se objevují také v současných školách a to především ve výrazném odklonu od mimoškolních aktivit zpravidla pořádaných školou. Tento fakt oslabil pedagogické působení a možnost vytvářet tvůrčí vztah mezi školou a jejími žáky. Naopak velký potenciál je viděn právě v možnosti všestranného rozvíjení osobností žáků. „Podle zprávy Evropské unie z roku 1993 trpí 15% evropské populace nervovými a psychickými poruchami, jejichž léčení spotřebuje plnou osminu všech prostředků na zdravotní péči; deprese má na 10 miliónů dospívajících a dospělých. Přitom mezi funkce volného času jsme právem zařadili také rekreaci, (zotavení a uvolnění) a kompenzaci (odstraňování zklamání a frustrací).“¹¹⁰ Právě tímto náhledem na danou problematiku a její řešení vidí Hofbauer ve volnočasových kompetencích dle Horsta Opaschowského (viz. 2. kap.). Jako klíčový cíl a východisko této situace vidí autor do budoucna umožnit aktivní účast na činnostech volného času jak dětem, tak mládeži. Zde se odkazuje na Úmluvu o právech dítěte z roku 1989, kde má každé dítě v tomto ohledu

¹⁰⁸ PÁVKOVÁ, J.; HÁJEK, B.; HOFBAUER, B., et al. *Pedagogika volného času; Teorie, práce a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času.* s. 198

¹⁰⁹ Tamtéž. s. 199

¹¹⁰ Tamtéž, s. 200

rozsáhlá práva a možnosti. Jako další důležitý aspekt vidí v uplatnění samosprávních zásad.¹¹¹ „*Společenské podmínky evropských demokratických zemí usnadnily uplatnění samosprávních zásad v činnosti a správě, ve vnitřní práci i vnějších vazbách zařízení volného času. Uskutečnily se v několika směrech, které mají perspektivu dalšího rozvoje. V jednotlivých zařízeních jejich realizace spočívá ve spoluúčasti pravidelných návštěvníků, představitelů řídicích orgánů i veřejnosti z nejbližšího okolí na činnosti.*“¹¹²

Následující článek je podstatné uvést, jelikož tématu animace se Hofbauer věnoval pouze okrajově ve spojení s participací dětí a mládeže. Téma animace je v díle Hofbauera uvedeno pouze v publikaci *Kapitoly z pedagogiky volného času*, do té doby je možné nalézt pouze v níže zmíněném periodiku.

Animace a participace (Dva přístupy k volnému času dětí a mládeže)

Vychovávatel', r. 2005, č. 5, roč. LI

Jak již napovídá název článku, autor se bude věnovat aspektům, které vstupují do volného času, utvářejí ho specifickým obrazem a v neposlední řadě jej výchovně zhodnocují. Animace metoda, která se v oblasti pedagogiky volného času uplatňuje stále výrazněji, již dávno překročila svůj filmový rámeček. Leč její vývoj si žádal delší dobu. Kupříkladu jak uvedl autor, není brána na zřetel v Pedagogickém slovníku z roku 1965 a to ani v Německu ještě v roce 1989, jiné prameny uvádějí pouze výraz „animátor“ tedy pouze pracovník, který působí v této oblasti (Humboldt-Psychologie-Lexikon z roku 1990). Tento stav se však začal proměňovat a samotnému pojmu animace se v průběhu let věnují někteří především němečtí a francouzští pedagogové a sociologové. V tomto kontextu se řeší otázky jako je sociokulturní animace nebo animace jako systém komunikace. Hofbauer zde vysvětluje slovníkové znění pojmu animace (Průcha-Walterová-Mareš, 1995) s tímto tvrzením se ztotožňuje také Pedagogika volného času (Pávková a kol. 2002). V té samé chvíli probíhá konkretizace pojmu u autorů na mezinárodní úrovni. Animace tedy dle Hofbauera „*neustále nabízí*

¹¹¹ Srov. PÁVKOVÁ, J.; HÁJEK, B.; HOFBAUER, B., et al. *Pedagogika volného času; Teorie, práce a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. s. 198 - 208

¹¹² Tamtéž, s. 208

nesčetné množství proměnných a možných obsahů, interakcí a variant, které do tohoto procesu trvale a neustále vstupují. ¹¹³

- Ovlivňuje a prostupuje různé životní etapy člověka, v nichž se volnočasové aktivity realizují.
- Prostupuje široké spektrum sociálního života dítěte, mladého člověka tak dospělého, jak v prostředí rodiny, školy, mimo proces vyučování, zařízení volného času, nebo působení medií, proto je možno mluvit o sociokulturní animaci.
- Pomáhá realizovat volnočasové aktivity v demokratickém duchu a umožňuje tyto zásady aplikovat ke každému dítěti či mladému člověku bez rozdílu.
- Aktivní podíl a rozvíjení animačních aktivit vede účastníky k podílení se na regionální i celospolečenské úrovni.

Participace se stejně jako pojem animace v Pedagogickém slovníku z roku 1967, Ilustrovaném slovníku z roku 1981 ani do té doby v německých pramenech nevyskytuje. Prameny v 90. letech dvacátého století uvádějí pouze jako parciální doplněk, kupříkladu: spouřozhodování pracujících, participace řáků, demokracie participační. Přesto se od 90. let především ve francouzské pedagogice objevuje nepostradatelný model předpokladu účasti mladých lidí a dětí na životě v rodině, škole, ale i celé společnosti. Participace se dle Hofbauera v poslední době stala nepostradatelným prvkem moderní společnosti, což dokazují dokumenty mezinárodních institucí, především Rady Evropy, Organizace spojených národů a Evropské unie. Při pohledu na praktickou část, je patrný projev participace ve školských zařizeních, ale i ve volném čase. Především způsobem samospráv, parlamentů, sněmů mládeže a dětí. Jako silný aspekt uvádí Hofbauer vznik Revidované charty účasti mladých lidí na životě měst a regionů, který toto spolupodílení aktivně podněcuje. „*Smysl animace a participace jako dvou vzájemně spjatých přístupů spočívá v probuzení zájmu mladých lidí, dává jim reální šanci aktivně se podílet na životě v různém sociálním prostředí, umožňuje a učí je získávat a osvojit si postoje, které budou umět uplatnit v celém svém životě.*“¹¹⁴

Participaci i animaci je možno chápat jako výchozí bod zhodnocování volného času dětí

¹¹³ HOFBAUER, B., *Animace a participace (Dva přístupy k volnému času dětí a mládeže)* In. Vychovávateľ, r. 2005, č. 5, roč. LI, s. 4

¹¹⁴ Tamtéž. s. 5

a mládeže. Autor vnímá, že tento náročný požadavek je kladen na každého pracovníka s mládeží.¹¹⁵

VII.

HOFBAUER, B. *Kapitoly z pedagogiky volného času; Soubor pojednání o volném čase a jeho výchovném zhodnocování*. JCU, TF: 2010, ISBN 978-80-7394-240-3

Úvodním slovem provází doc. Kaplánek, který vysvětluje a uvádí v kontext smysl a cíl této publikace. Kniha vzniká po smrti doktora Hofbauera, vychází z jeho autentických poznámek a je podle slov doc. Kapláňka jen velmi citlivě upravena s důrazem na co nejmenší zásah. Autor si uvědomuje, že celistvý pohled na všechny paradigmaty náhledu na pedagogiku volného času je jen stěží interpretovatelný. Vzniklo tedy celkem osm oblastí, ve kterých je na pedagogiku volného času nahlíženo z různých úhlů a kapitola devátá tvoří jakýsi sumář a závěrečné zhodnocení.¹¹⁶

Volný čas je tedy dle Hofbauera možno chápat jako systém, jehož součástí se uplatňují ve vývoji pedagogiky volného času skrze jejich zhodnocování. Pokud dochází k uplatnění poznání všech stránek volného času dětí a mládeže v sociálně výchovné praxi, umožňuje pochopit všechny souvislosti a získané poznatky aplikovat do praxe a měnit tak současný stav k lepšímu. „*Systém volného času obsahuje tyto hlavní charakteristiky:*

- *je stále rozsáhlejší, diferencovanější a významnější součástí života současného člověka, zvláště pak příslušníka mladé generace,*
- *zahrnuje v sobě podmínky a aktivity nezbytné pro úspěšné a přínosné, spontánní a cílevědomé prožívání volného času,*
- *přispívá k výchově tím, že se v něm zhodnocují volnočasové aktivity prostřednictvím specifických zásad a různých způsobů participace účastníků,*
- *ústí do výchovné a společenské praxe, a tak významně přispívá k rozvoji a kultivaci člověka i celé společnosti.*“¹¹⁷

Podklady pro tuto kapitolu a celou publikaci se staly především autorovy již vydané nebo publikované materiály, jak je uvedeno v poznámce pod čarou. Celistvý rozbor

¹¹⁵ Srov. PÁVKOVÁ, J.; HÁJEK, B.; HOFBAUER, B., et al. *Pedagogika volného času; Teorie, práce a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. s. 2-5

¹¹⁶ Srov. HOFBAUER, B. *Kapitoly z pedagogiky volného času; Soubor pojednání o volném čase a jeho výchovném zhodnocování*. s. 7-9

¹¹⁷ Tamtéž. s. 10-11

pojmu vydal autor v publikaci, *Výchova mimo vyučování jako oblast, předmět a aktivní součást informačních procesů v gesci výchova, vzdělávání, školství*, Praha: MŠMT 1974 (interní materiál), *Concise multilingual Dictionary, terminologie of Basic Leisure-Time Activities and Facilities for Children and youth*, Praha: DDM; EAICY 1992 a její česká verze z téhož roku. Dvě publikace týkající se otázek participace dětí a mládeže. Texty zveřejněné v pedagogických periodikách Česka i zahraničních. V neposlední řadě přednášené texty samotným autorem z konferencí v letech 1992 -2 006 (viz. Sborník: *Výchova a volný čas*).¹¹⁸

„Následující kapitola přináší rozbor hlavních etap a rysů pojetí volného času a jeho výchovného zhodnocování v návaznosti na chápání a využívání rozšiřujícího se zeměpisného a sociálního prostoru.“¹¹⁹ Ve své podstatě se jedná o sumář informací z předchozích publikací z oblasti volného času a jeho výchovné zhodnocování. Jde především o díla *Děti, mládež a volný čas* (2004) zde Hofbauer vychází ze základní terminologie a *Pedagogické ovlivňování volného času; Současné trendy* (2008) kde danou terminologii a aspekty volného času doplňuje o pohled vlivu globalizace.

Východiska tendence vývoje volnočasových aktivit dětí a mládeže je název kapitoly třetí. Systém je dle Hofbauera soubor základních složek a dílčích funkcí, který vznikl v důsledku potřeb i záměrného působení dětí a mládeže. V posledních desetiletích minulého století tak vznikl systém různorodých a dynamických zařízení volného času. Systém se velkou měrou podílí na rozvoji spoluúčasti dětí a mladých lidí na životě společnosti, v rámci volnočasového jednání, v jehož procesu se stává jak energií, tak i podnětem dalšího vývoje. Aby tato soustava mohla být systémem, určují ji následující činitelé: východiska na základě idejí a výchovy, pojmů a praxe, jejich hodnotová orientace a konkrétní cíle, které vycházejí z dílčích aktivit; právě forma, obsah a metoda těchto konkrétních aktivit; čas v rámci, jehož dochází k uskutečňování náplně volného času; místa, v nichž se realizují; osoby, které tyto volnočasové aktivity vytvářejí nebo se na nich podílejí; v neposlední řadě je to příprava, která je podstatnou součástí realizace. Za hlavní východiska, která se v průběhu vývoje vykrystalizovala, a která nám určují další směřování a zhodnocování volného času dětí a mládeže Hofbauer pokládá¹²⁰

- „demokratizaci volného času

¹¹⁸ Srov. HOFBAUER, B. *Kapitoly z pedagogiky volného času; Soubor pojednání o volném čase a jeho výchovném zhodnocování*. s. 10-13

¹¹⁹ Tamtéž. s. 14

¹²⁰ Srov. Tamtéž. s. 29-31

- *otevřenost volného času jako systému*
- *individualizaci volného času*
- *multidimenzionalitu volného času*¹²¹

Dále se kapitola zabývá vymezením více zmíněných východisek, které však byly podrobně probrány v předchozích dílech doktora Hofbauera. Jde především o knihy: *Pedagogika volného času; Teorie, práce a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času (1999)*, *Děti, mládež a volný čas (2004)* a *Pedagogické ovlivňování volného času; Současné trendy (2008)*.

Kapitola čtvrtá nese název: Vědecká reflexe problematiky volného času. Autor zde reflektuje samotný vývoj pojmosloví jak oblasti volného času, tak pedagogiky volného času v přímé návaznosti na autory a jejich díla, která vnímal jako stěžejní v této oblasti. Jsou jimi Opaschowski, Nahrstedt a Dumazedier. Úlohu pedagogiky volného času a její propojenost s dalšími vědními obory vnímá především v dotazování naléhavých otázek, které jsou pokládány v rámci její teorie i praxe. Jsou jimi kupříkladu: Volný čas v dávné i nedávné minulosti tvořil významnou část lidského života, do jaké míry? Jakým způsobem provázat spolupráci s dalšími vědními obory? A další velmi podstatné otázky. Volný čas je dle Hofbauera determinován množstvím dimenzí, které se v průběhu 19. století a začátkem dvacátého měnily a vytvářely. Filosofická dimenze odkrývá všeobecné základy vzniku volného času a jeho rozvoj, poslání, které má přímí vliv na jednotlivce i celou společnost. Hofbauer si klade otázku, zdali je tato dimenze dostatečně rozvíjena i dnes v důsledku neustálých změn, jako je proměna společnosti a vliv globalizace především na evropském kontinentě. Dimenze sociologická zkoumá volný čas v přímé návaznosti na společnost jako celek. Oproti tomu psychologická dimenze se zaměřuje na člověka jako individualitu a vliv na jeho sebeutvářející obraz a následkem toho seberozvoj. Poslední dimenzi, kterou autor uvedl, a reflektoval ji jako důležitou, s prvky rozhodujících faktorů, je dimenze ekonomická, která prvotně vzniká uvnitř jednotlivých institucí. Jde o členské příspěvky, finanční podporu a v neposlední řadě také granty. Přístup, který shrnuje předchozí zřetele, sjednocuje a umožňuje tak přechod od teoretických myšlenek k praxi lze nazvat pedagogickou dimenzí. „...*volný čas se natrvalo stal součástí života a společnosti a výchovy její mladé generace a v tomto směru stále patrněji prokazuje svoje možnosti a posiluje svůj význam.*“

¹²¹ HOFBAUER, B. *Kapitoly z pedagogiky volného času; Soubor pojednání o volném čase a jeho výchovném zhodnocování*. s. 31

*Současně s tím se však začaly projevovat také nedostatky vyplývající z rozporů společenského vývoje, podcenění výchovy mladé generace a nedostatku pozornosti k oblasti volného času. Vztít v úvahu pozitivní i negativní zřetel je mimořádně důležité, protože pedagogická dimenze volného času není pouze obecnou reflexí, ani jen empirickým zjišťováním stavu, nýbrž především pokusem o účinné uplatnění získaného poznání a hmotných zdrojů ve prospěch společenské a výchovné praxe.*¹²² Následkem je možno pedagogiku volného času členit a propojovat s dalšími vědeckými obory. Hofbauer se nadále zabývá myšlenkou předpokladů a podmínek rozvoje pedagogiky volného času, kde reflektuje volný čas, jako čas, který nám nezbyvá po uspokojení biologických potřeb a povinností spjatých se školou, prací nebo životem v rodině, ale jako svébytnou sférou života, prostor k vytváření společenského a výchovného naplňování. Závěr kapitoly je věnován terminologickému přístupu v pedagogice volného času skrze historický vývoj a významové pojetí. Výchova mimotořidní, mimoškolní, mimo vyučování, výchova ve volném čase a pro volný čas, výchova formální, informální a neformální a na závěr výchovné zhodnocování volného času jsou pojmy, se kterými jsme se doposud setkávali v Hofbauerovo předchozích knihách. Jelikož je tato publikace souhrnem kapitol pedagogiky volného času, domnívám se, že není nutné tyto pojmy zde vysvětlovat.¹²³

Účastníci volnočasových aktivit je název páté kapitoly a dle mého názoru není potřebné se podrobně věnovat diferenciaci účastnické skupiny, jelikož vše podstatné je uvedeno v předešlých dvou publikacích (*Pedagogické ovlivňování volného času; Současné Trendy a Děti, mládež a volný čas*). Způsobu trávení letní dovolené a její proměnu v 80. a 90. letech se Hofbauer odvolával na výzkum sociologa TUČKA a kol. *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí* (2003). Na pohled Petra SAKA a jeho využívání volného času dětí a mládeže v 90. letech dvacátého století a obě tato výzkumná fakta příkládá v kontextu vymezení a proměny účastníků volného času. Především ve Francii, kde má demokratický systém tradiční historii a Německu se různí autoři věnují otázkám volnočasových aktivit na evropské úrovni. Věnoval zde pozornost zřetelům angažovanosti mládeže, ve prospěch demokracie a vymezení vztahů vůči politice, participace dětí a mladých lidí na úrovni obcí a srovnával je s jinými evropskými zeměmi. Pokud jsme se doposud zabývali účastnickou skupinou, je důležité

¹²² HOFBAUER, B. *Kapitoly z pedagogiky volného času; Soubor pojednání o volném čase a jeho výchovném zhodnocování*. s. 51

¹²³ Srov. Tamtéž. s. 44-70

zaměřit se na aktéry, kteří do volnočasového zhodnocování vstupují. Tedy pedagogické pracovníky. V české literatuře se otázky spojené s touto skupinou dle Hofbauera objevují zejména v průběhu 90. let minulého století, tedy s počátečním vývojem pedagogiky volného času. „Mezi ně patří kapitoly prací o pedagogice volného času pracovníků brněnských institucí s těmito subkapitolami: Pracovníci ve sféře volného času – Typy pedagogů volného času – Rozsah profesionální působnosti. Tyto práce využívají zejména německé prameny, kde pedagogiky volného času patří dlouhodobě mezi soustavně rozvíjející pedagogické disciplíny.“¹²⁴ (VÁŽANSKÝ, M.; SMÉKAL, V. *Základy pedagogiky volného času* (1995, 2001). Dále se zabýval pohledem na pedagogického pracovníka z pohledu svých kolegů J. Pávkové, E. Kratochvílové, B. Hájka i sebe samého.¹²⁵ Pojem animátor označuje „klíčového a perspektivního pracovníka volného času“.¹²⁶ Tento pracovník prostřednictvím výchovného procesu oduševňuje a je zde kladen výrazný zřetel na interakci a spoluúčast mezi tím kdo animuje a tím kdo je animován. Hofbauer uvedl, že pojem animátor se od konce 19. století rozvíjí ve Francii, která poskytla vhodné prostředí díky své dlouhodobé demokratické společnosti, v tomto případě vycházel z francouzského autora J. - FR. Magnina (viz. *Vychovávateľ*, r. 2004, č. 4.).

Prostředí a zařízení kde se volný čas zhodnocuje je téma šesté kapitoly. Jsou zde uvedeny všechny podstatné informace, podrobněji rozpracované v předchozích publikacích. Autor vychází především ze svých vlastních zápisků, dále se opíral o dokumenty vydané MŠMT, výroční zprávy ČRD (Česká rada dětí a mládeže) a některých cizojazyčných dokumentů vztahujících se k dané problematice. Za nové je možno považovat přílohový materiál ve formě tabulek, který srovnává počet DDM a jejich pracovníků, zájmovou činnost pravidelnou, zájmovou činnost příležitostnou a kvantitativní vývoj dalších sdružení dětí a mládeže v průběhu některých let 1976-2005.¹²⁷

Kapitola sedmá přináší pohled na medializaci volného času, téma, které nebylo autorem zvýrazněno, proto se u něj chvíli zastavíme a rozebereme si jej. Výchovné působení je v současné době dle Hofbauera díky médiím výrazně usnadněno. Rozvíjejí a podporují vývoj mezilidské komunikace, usnadňují přístup k hodnotám kultury

¹²⁴ HOFBAUER, B. *Kapitoly z pedagogiky volného času; Soubor pojednání o volném čase a jeho výchovném zhodnocování*. s. 77

¹²⁵ Srov. Tamtéž. s. 70-97

¹²⁶ Tamtéž. s. 80

¹²⁷ Srov. Tamtéž. s. 98-115

a dalších zájmových oblastí. Média v současné době procházejí velmi dynamickým vývojem, jenž nedokáže předem vyloučit jejich rozporuplné působení. Proto je od uživatelů předpokládáno vysoké uživatelské uplatnění pozitivních hodnotových východisek.¹²⁸ Pokud se pokusím číst mezi řády, Hofbauer v médiích vnímá velkého pomocníka v oblasti výchovy, ale pouze za předpokladu, že je do procesu vstupováno, s pozitivním hodnotovým systémem. Autor poukazuje, že právě cílová skupina dětí a mládeže, se tak stává subjektem, jež média využívají, jako prostředku a nástroje svého rozvoje. Reflektuje samotný vývoj pojmosloví a uvedl, že v Pedagogickém slovníku z let 1965 - 1967 věnuje médiím především ve formě tiskovin, rozhlasu a televizi, ale nevěnuje pozornost mediím, která v té době neměla masový rozsah. V Pedagogickém slovníku z roku 1995 se již nacházejí pojmy jako masmédia a hromadné sdělovací prostředky. Hofbauer srovnává procentuální změnu v průběhu let v rámci různých medií, jako je četba knih spojená s návštěvností knihoven a návaznost na vznik literárních kavárén. Množství vydaných periodik, seriály humorných dobrodružství to vše mělo za následek neformální setkávání různě zájmově a věkově zaměřených skupin. Výzkum volnočasových aktivit se v dnešní době zaměřuje na tradiční téma, jako jsou sdělovací prostředky. Masmédia mají velký vliv pro informování u nás i ve světě. Hofbauer zde uvedl zajímavý výzkum pražského Institutu dětí a mládeže (IDM) z roku 2001 (*Mládež ČR na prahu třetího tisíciletí; Anketa k využití volného času mládeže*) „bylo mezi dvaceti volnočasovými aktivitami na prvním místě opakovaně sledování televize (v letech 1975-1992 u 15-26 letých a v roce 1996 u 15-29 letých)...“¹²⁹ to samé potvrdil výzkum, který uvádí P. Sak jen s rozdílem cílového vzorku mladé generace 15 let. V posledních letech do volného času dětí a mládeže vstupují nové mediální prvky především mobilní telefony a internet. Nadále se Hofbauer zabývá podrobným rozebráním vzniku internetu a jeho využití ve volnočasové sféře a novými možnostmi, které otevírá satelitní navigační systém GPS. Otevřel téma počítačových her a jejich rizika chorobného hráčství a předložil výzkum publikovaných v této oblasti (S. Pelcové, *Problematika „gamblerství“ a jeho projevy u studentů vyššího stupně SŠ gymnaziálního typu*. In. Pedagogická orientace, r. 1997, č. 2, S. 95 n.). Mezinárodní mediální aktivity, struktury a jejich výhled nás dle názoru Hofbauera zavedl do činnosti především na evropské úrovni. Zde jsou uvedeny organizace vytvářející informační síť pro mládež.

¹²⁸ Srov. HOFBAUER, B. *Kapitoly z pedagogiky volného času; Soubor pojednání o volném čase a jeho výchovném zhodnocování*. s. 116-117

¹²⁹ Tamtéž. s. 124

Zajišťují rychlý a snadný přístup mladých lidí k informacím o Evropě a tak dále. Umožňují participaci dětí a mládeže na úrovni regionální, státní i celoevropské.¹³⁰

Závěrem této kapitoly bych ráda skončila slovy autora, který otázku médií a jejich funkci ve volném čase vnímal celistvým způsobem. „*Média tedy působí v různých směrech: někdy jako přímí nástroj a relativně samostatná oblast volnočasového působení, často jako součást působení různých činitelů výchovy, jindy pouze jako kulisa, jež však různá prostředí života a výchovy dětí a mládeže trvale provází a „podmalovává“.* Mezi úkoly a možnosti výchovy k médiím proto patří: Učit se nabídky médií třídit a z hlediska cílů výchovy hodnotit, využívat jejich pozitivních podnětů, současně se však také učit odmítat možnosti třeba přitažlivé, ve svých důsledcích však nežádoucí. Dále pak mediální působení a jeho výsledek v pojetí hodnot, uspořádání a praxi volnočasového života osobnosti, sociálních skupin i celé společnosti zařazovat na přiměřeně významné místo, takto se chránit proti možnému manipulativnímu využívání médií a učit se omezovat jejich nežádoucí vlivy.“¹³¹

Nové směry a výhledy je název poslední kapitoly, která se věnuje především otázce globalizace, opět je to téma, kterému byla věnována pozornost v předchozích publikacích a není nutné jej zde rozebírat znovu (*Pedagogické ovlivňování volného času; Současné trendy*). Reflektuje zde však nové formy zhodnocování volného času orientované na zážitek, tedy otázku pedagogiky zážitku. Odkazoval se samotný vývoj zážitkové pedagogiky, který spatřoval v německých publikacích, kde se poprvé objevují pojmy jako „*hřiště dobrodružství*“ a vymezuje rysy, které se v literatuře objevují v současné době. Zaznamenává pohled autora J. Němce, *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času* publikované v Gymnasionu v roce 2002.¹³² „*Pedagogiku zážitku lze právem pokládat za jednu z odpovědí na globalizaci tím, že si člověk otevírá nový prostor pro ověření vlastních sil a rozvoj schopností, které dosud opomíjel.*“¹³³

Poslední devátá kapitola nese název výsledky historického vývoje jako předpoklad dalšího rozvoje volnočasových aktiv a jde o celkové shrnutí ze strany autora. Volný čas se v průběhu chápání a uplatňování v životě stal významným kritériem kvality lidského života. Vývoj přešel dle Hofbauera od negativních zkušeností komunistické koncepce

¹³⁰ Srov. HOFBAUER, B. *Kapitoly z pedagogiky volného času; Soubor pojednání o volném čase a jeho výchovném zhodnocování*. s. 116-136

¹³¹ Tamtéž. s. 130

¹³² Srov. Tamtéž. s. 137-157

¹³³ Tamtéž. s. 153

k modelu osvobození a individualizace kdy společným jmenovatelem je hledání globálních řešení. Jednotlivé skupiny, které se odlišují věkem, pohlavím, sociální příslušností nebo zájmovou orientací jsou ovlivněny systémem a volný čas se tak stává v dnešní společnosti základním charakteristickým rysem. Jednotlivec má možnost seberozvoje, ale osvojuje si čas a prostor druhých lidí a může tak vstupovat do nových vztahů. Volný čas jako systém rozšiřuje jeho výchovné zhodnocování v historii i současnosti. Tři základní dimenze-minulost, současnost i budoucnost umožňují působení v blízkých výchovných a sociálních prostředích tak v procesu celospolečenském až globálním. Polarita kolektivního a individuálního zhodnocování prošla v historii velkými změnami. Období kdy čas nebylo možné vysvětlit přes antiku, středověk, renesanci, období národních a kulturních reforem. V minulém století jde především o rozpor individuality člověka (Ortega Gasset 1883-1955) a způsoby kolektivního jednání (Karel Marx 1818-1883), které společnost docenila. V polovině minulého století se ve střední a východní Evropě především v pedagogice uplatňovala trojjediná teze „*výchovy v kolektivu, prostřednictvím v kolektivu a ke kolektivu.*“¹³⁴ Vyvážený postup Hofbauer vidí v procesu nepojímat osobnost, jako pouhý „stavební kámen“, ale brát člověka jako aktivní součást, která má odpovědnost k sobě samému i druhým lidem a tímto vědomím pomáhá rozvíjet celou společnost. Tuto cestu viděl, jako složitou, jak pro dítě, mladého člověka tak pro pedagogického pracovníka, která je ale svým výsledkem účinná. Obě dvě stránky, by proto měly být v rovnováze. Právě k vytváření cesty může přispívat pedagogika volného času, jenž má za úkol vyvažovat přehnaný kolektivismus a vyhraněný individualismus.¹³⁵ „*Cílem výchovného působení tak je (nebo přesněji řečeno by mělo být) usilovat o vyvážené uplatňování obou zřetelů.*“¹³⁶

¹³⁴ HOFBAUER, B. *Kapitoly z pedagogiky volného času; Soubor pojednání o volném čase a jeho výchovném zhodnocování.* s. 160

¹³⁵ Srov. Tamtéž. s. 158-161

¹³⁶ Tamtéž. s. 161

3. NA KOHO HOFBAUER NAVAZOVAL

Následující kapitola se věnuje především myšlenkám autorů, kteří mohli mít přímí či vedlejší vliv na utváření postojů, hodnot a myšlení doktora Hofbauera. Domnívám se proto, že je podstatné uvést zde názory a pohledy na problematiku volného času těchto inspirujících autorů. Tento komplexní pohled na kontinuitu Hofbauerových myšlenek umožní celostní chápání jeho životního díla v rámci pedagogiky volného času.

3.1. Oblast: volný čas a výchova

Opaschowski vidí stejně jako Max Weber rozdělení času na čas determinovaný (pracovní) a čas volně disponovatelný („volný čas“).¹³⁷ Cílem je integrovat práci a volný čas, přičemž prostředkem k dosažení cíle je obor pedagogiky volného času.¹³⁸ Aby člověk mohl takto integrovat svůj volný čas a pracovní dobu, musí si osvojit dle Opaschowského „volnočasové kompetence“, tedy svobodné nakládání s časem svého života na základě prožívání jeho smyslu.¹³⁹ Vidí všeobecný cíl pedagogiky volného času jako *relativní autonomii* jednotlivce ve společnosti. V tomto pojmu vnímá Opaschowski výchovu ke svobodě, solidaritě a zodpovědnosti, který pak přímo navazuje na volnočasové kompetence.¹⁴⁰ Opaschowski vidí začátek vývoje pedagogiky volného času již v uchopení volného času v díle *Didactica magna* od Jana Amose Komenského, kde je kladen důraz na přestávky mezi vyučováním, které se mají zaplnit veselou hrou, hudbou a dalšími činnostmi. Předmětem zkoumání se „volný čas“ stal, ale až ve chvíli, kdy se pracovní místo oddělilo od místa bydliště.¹⁴¹ Giesecke vymezuje volný čas v negativním slova smyslu. „...jedná se o zbytkový čas, který zbývá, když člověk obstaral denní práci.“¹⁴² Tento pojem vznikl v době industrializace, kdy byl jasně vymezen čas práce a čas volna.¹⁴³ Nahrsted chápe volný čas jako „čas svobody“, který nalézá u osvíceneckých myslitelů jako je J. J. Rousseaua, I. Kanta, F. Schillera, J. W. Goeta, a W. Humboldta, kteří přicházejí s předpokladem, že každý člověk je

¹³⁷ Srov. OPASCHOWSKI, H. *Pedagogik der freien Lebenszeit*. s. 110 s. 34

¹³⁸ Srov. OPASCHOWSKI, H. *Pädagogik der Freizeit*. s. 86

¹³⁹ Srov. OPASCHOWSKI, H. *Pedagogik der freien Lebenszeit*. s. 110

¹⁴⁰ Srov. VÝCHOVA AVOLNÝ ČAS, Sborník příspěvků, M. Kaplánek, s. 45

¹⁴¹ Srov. Tamtéž. s. 33-40

¹⁴² GIESECKE, H. *Leben nach der Arbeit. Ursprünge und Perspektiven der Freizeitpädagogik*. s. 14

¹⁴³ Srov. Tamtéž. s. 35

svobodný, volný.¹⁴⁴ Habermas definuje volný čas, jako čas kdy člověk nemusí do práce tedy je „svobodný od práce“ a volný čas vidí, jako prostor pro sebe realizaci.¹⁴⁵

Uvést zde názory německých pedagogů na problematiku volného času shledávám podstatné, jelikož díky tomu je patrná myšlenková inspirace Hofbauera především v pohledu na to, co je volný čas a jak je definován. Dále jsou patrná východiska dělení volnočasových aktivit a vymezení prostoru k realizaci, účastnické skupiny, vlivu a kompetencí pedagogických pracovníků. V neposlední řadě jsou také identifikovatelné zdroje pro výchovné zhodnocování volného času. Výše zmínění autoři se stali pevným základem pro Hofbauerovo vymezení teorie volného času a vědy o volném čase tedy dvě oblasti v teoretické části pedagogiky volného času. Na základě myšlenek autorů, na které navazoval, byly Hofbauerem publikovány články a knihy, ve kterých lze tuto stopu zachytit. Jsou jimi *Pedagogika volného času; Teorie, práce a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času, Děti, mládež a volný čas, Pedagogické ovlivňování volného času; Současné trendy a Kapitoly z pedagogiky volného času; Soubor pojednání o volném čase a jeho výchovném zhodnocování.*

Pokud se zaměříme na další významné odkazy, které měly vliv na autora je patrný přesah zakladatele sociologie volného času, levicově orientovaného francouzského sociologa Dumazédiera a jeho dílo *Ver sune civilisation du loisir?* (Vstříc společnosti volného času?). Ten definuje *loisir*, tedy volný čas jako „...něco co člověka osvobozuje a co se vymyká účelovosti, jak se s ní setkáváme třeba v práci, co přináší požitek a uspokojuje potřeby jedince.“¹⁴⁶ Ve smyslu českého jazyka je možno tedy chápat určité vlastnosti volného času. Jsou jimi především; odpočinek, rozptýlení a rozvoj osobnosti. Díky jeho politické orientaci byla jeho díla přijatelná jako výchozí prameny pro sociologii volného času v socialistickém Československu. O rozšíření Dumazédierových názorů, měla zásluhu především marxistická socioložka Blanka Filipcová. Majorita zmínek našich odborníků zabývajících se terminologií volného času, zřejmě navazuje a myšlenkově vychází především z této autorky.¹⁴⁷ Jelikož Hofbauer byl jediným z výrazné trojice Hájek, Hofbauer a Pávková, který překládal texty z francouzského jazyka, proto je patrný otisk Dumazédierových myšlenek v jeho tvorbě.

¹⁴⁴ Srov. NAHRSTED, W., *Freizeitpädagogik in der nachindustriellen Gesellschaft*. s. 10

¹⁴⁵ Srov. OPASCHOWSKI, H., *Pädagogik der Freizeit, Grundlegung für Wissenschaft und Praxis*. s. 84-86

¹⁴⁶ VÝCHOVA A VOLNÝ ČAS, Sborník příspěvků, M. Kaplánek, s. 33

¹⁴⁷ Srov. Tamtéž. s. 47-48

Především v jeho náhledu na volný čas, jako na sociální problém je možné sledovat návaznost na Dumazédierem postulovaný požadavek otevřenosti a přístupnosti výchovného trávení volného času pro všechny jedince bez rozdílu. Tento požadavek se později stal jedním z principů zásad volného času, které Hofbauer definoval. Tento názor je možné nalézt v publikaci *Děti, mládež a volný čas*. O několik let déle v knize *Pedagogické ovlivňování volného času* myšlenku otevřenosti rozpracovává podrobněji. Vnímá ji jako společný multikulturní jmenovatel všech mezinárodních dokumentů vydaných jak Evropskou unií, tak Radou Evropy. Na úrovni výchovy ji vnímá, jako zásadní a doceňovaný prvek. Sborník příspěvků *Výchova a volný čas*, který je výstupem z 1. mezinárodní konference o výchově a volném čase. Hofbauer ve svém příspěvku zmiňuje autory, které sám považuje za přínosné v oblasti utváření pedagogiky volného času a pedagogického zhodnocování. Jsou jimi jeho současní kolegové působící v této sféře J. Lokajíčková, její práce vnímá jako průkopnické v oblasti pedagogiky volného času, M. Važanský a V. Smékal, D. Knotová, J. Faltýsková, J. Němec a M. Přadka a v neposlední řadě také J. Pávková a B. Hájek.

Cesta k vymezení v oblasti pedagogiky volného času již tak známých pojmů jako je kupříkladu volný čas, výchova ve volném čase či výchova neformální, byla v našich podmínkách dlouhá a je možné pozorovat, že Hofbauer se o ni zasloužil nemalou měrou. Převzal, přetvořil a rozvinul velké množství myšlenek autorů, kteří se k tomuto tématu vyjadřovali ať již z hlediska sociologie či pedagogiky a díky nim vytvořil svůj ucelený koncept.

3.2. Oblast: participace dětí a mládeže a dětská práva

Za stěžejní dokumenty, vyjadřující se k oblasti participace dětí a mládeže Hofbauer pokládá Úmluvu o právech dítěte a Deklaraci dětských práv. Jejich přijetí vnímá dokonce za podmínku úspěšného začlenění participace do výchovně-vzdělávacího systému. Z autorovy práce je pozorovatelné, že konkrétní návrhy tohoto začleňování, které předkládá v této oblasti, jsou podloženy množstvím výzkumů, které byly provedeny především Evropskou unií a Radou Evropy. V odborných publikacích vznikající po revolučním roce 1989 reflektuje výrazný nárůst tendencí podněcujících proces participace v podmínkách České republiky. Jelikož působil v řadě organizací zabývajících se participací dětí a mládeže, používal dokumenty věnované tomuto tématu, například *Revidovaná evropská charta participace dětí a mladých lidí na životě obcí*

a regionů, ve svých pracích a člancích. Vytváří zde konkrétní návrhy a postupy realizace. Důležitým aspektem participace, jak již bylo zmíněno, jsou děti a mládež tedy účastnická skupina, kterou autor definuje a vymezuje za pomoci Úmluvy o právech dítěte a dokumentů WHO. Je patrné, že si uvědomuje diferenciaci účastnické skupiny její preference volnočasových aktivit a vychází tak z výzkumů P. Saka a sociologa Tučka. Hofbauer souhlasí s definicí kolegů M. Vážanského, V. Smékala *Základy pedagogiky volného času* a J. Pávkové, E. Kratochvílové, B. Hájka i sebe samého s kompetenčními vlastnostmi pedagogického pracovníka jak uvádí v *Kapitolách z pedagogiky volného času*. Nejpodstatnějšími knihami, ve kterých je možno nalézt základ, ze kterého vycházel, při vytvoření své práce vztahující se k tématu participace a částečně také k tématu animace jsou: *Participace dětí a mládeže na životě společnosti; Přání, potřeba nebo reálná možnost?* a také *Participace dětí a mládeže na životě společnosti; Evropské struktury a jejich aktivity*. Je patrné, že Hofbauer při vytváření definic a pojmů obecně, bere v potaz myšlenky autorů, kteří se k danému tématu již někdy vyjádřili a snaží se o syntézu, aby výstup, tedy vlastní definice byla v co nejpřesnějším znění. V oblasti participace dětí a mladých lidí doktor Hofbauer vychází z kontextu kulturní animace, především z francouzské literatury od autorů, J. - P. Augustin a J. C., Gillet, *Animation professionnelle. Histoire, acteurs, enjeux*. Paris, L'Harmattan 2000 a Besnard, P., *L'animation sociokulturelle*, Paris: Presse universitaire de France 1980.

3.3. Oblast: organizace dětí a mládeže neboli zařízení volného času

Autor věnoval podstatnou část svého produktivního života činnostem zařaditelným do tematické oblasti Organizace dětí a mládeže neboli Zařízení volného času. Tato dvojakost v pojmenování této oblasti je způsobena výraznou terminologickou změnou, která je zapříčiněna ještě výraznější změnou politického zřízení.

Jak již bylo uváděno v druhé kapitole diplomové práce, doktor Hofbauer začínal svoji publikační činnost jako člen redakční rady Mladé fronty. V této době neměl možnost čerpat ze západních autorů věnujících se této oblasti ani vyjádřit vlastní myšlenku, která by vystupovala z konceptu socialistické ideologie. V počátcích jeho publikační činnosti je možno pozorovat úvahy o podobnosti místní pionýrské organizace s pionýrskou organizací v Sovětském svazu. Jde především o knihy *Kniha pionýrů, Pionýrská organizace Československého svazu mládeže, Přátelé dětí celého*

světa: *mezinárodní dětské pokrokové hnutí po druhé světové válce, Pionýrská práce v místě bydliště*. Dále se ve své tvorbě zaměřuje na definování pojmů *dětské hnutí* a *dětská organizace*. Při definování dětského hnutí vychází z článku, který vyšel v roce 1948 v periodiku *Činovník*, pod názvem *Oprašme junáctví*. Při vymezování pojmu *dětská organizace* vychází z článku, zveřejněném v periodiku *Činovník v programovém článku junáctví a lidově demokratická republika* M. Skalíkem v roce 1948. Oba tyto názory dále rozvíjí a sám vytváří nové definice a zároveň vymezuje rozdílnost těchto dvou pojmů. Svůj myšlenkový proces při definování těchto pojmů zveřejňuje v knize *Dětské hnutí v Československu v letech 1945 – 1949: příspěvek k jeho historii a teorii*. V roce 1967 zmiňuje myšlenky anglického lorda R. Badena-Powella zakladatele skautingu jako „imperialistické a militaristické“ a opět se zaměřuje na definici dětského hnutí a dětské organizace v publikaci *Kapitoly z vývoje dětských hnutí a organizací*. V knize *Rozbor současné situace a prognóza dalšího rozvoje domů dětí a mládeže v ČSSR*, zmiňuje velké množství autorů, kteří aktivně přispívali v tématu výchovy ať již článkovými příspěvky v seriálech či knižními tituly. Jsou jimi kupříkladu MUDr. Daňek: *O práci a smyslu života*, M. Danešová *Poznámky k zájmové činnosti v teorii a praxi*, materiál Komise mimoškolních zařízení ÚRPO ČSM, kniha R. Machonina a kol. *Změny v sociální struktuře*, R. Richta *Civilizace na rozcestí*. Všechny autory s Hofbauerem spojuje myšlenka objektivní potřeby vytvářet podmínky a prostor pro činnost dětí a mládeže v jejich volném čase. Dále čerpal z materiálů vydaných ministerstvem školství, které se vyjadřovali k tématu dětských hnutí, organizací a činnosti dětí a mládeže ve volném čase. Pokud se zaměříme na instituce výchovy zasazené do kontextu měst, čerpá Hofbauer ze dvou publikací od polského pedagoga Przeclawski, K., *Institucje wychowawcze w wielkim miescie*, Warszawa: PWN, 1971 a *Miasto i wychowanie*, Warszawa: Nasza ksiegarnia, 1968. V roce 1992 publikuje *Zařízení volného času dětí a mládeže; Jejich dosavadní vývoj, současný stav a výhled v některých evropských zemích*. Zde se zaměřuje na jednotlivá dětská zařízení, ale již ne v kontextu České země, ale v celoevropském měřítku. Porovnává jejich státní i nestátní zřízení, organizační složky i ideovou náplň.

4. ZACHYCENÍ MYŠLENKOVÝCH PROUDŮ V RÁMCI TÉMATICKÉ OBLASTI

Následující kapitola si klade za cíl v jednotlivých tematických oblastech interpretovat myšlenkovou filosofii Hofbauera. Je rozdělena do tří tematických celků, které se snaží vystihnout jak pohled na danou problematiku autorem samotným tak i myšlenkovou koncepci jeho vlastní. Spojením těchto dvou kritérií je možno sledovat jeho celkový přínos jak v oblasti teoretických poznatků pedagogiky volného času tak pole působnosti na rovině praktické v rámci volného času

4.1. Volnočasová zařízení

S prvním knižním dílem doktora Hofbauera se setkáváme v roce 1952. V této době byl členem redakční rady Mladé fronty dnes a podílel se na tvorbě *Knihy pionýrů*. Publikace je ovšem pro účely vysledování myšlenkového proudu doktora Hofbauera v oblasti organizace dětí a mládeže nevhodná. Její obsahy se k dané problematice přímo nevztahují, ale je zároveň velice důležité ji neopomenout, neboť autor byl členem redakční rady Mladé fronty, která publikaci vydala, a protože autorovy bylo pouhých 27 let v době jejího vzniku. Najít v této publikaci autorův souvislý myšlenkový koncept je obtížné, a to zejména díky silnému politickému vlivu té doby.

Chronologický druhá kniha *Pionýrská organizace Československého svazu mládeže* vydaná pod jeho redakčním vedením, přináší pohled a definici na pojem mimotřídní

a mimoškolní činnost. Výskyt těchto pojmů může být považován za velmi důležitý v rámci volnočasové terminologie, jelikož se v takto zaměřené literatuře 50. let dvacátého století doposud neobjevuje.

Přátelé dětí celého světa: mezinárodní dětské pokrokové hnutí po druhé světové válce je knihou, ve které Hofbauer reflektuje zatím neexistující definici a celkový nezáměr o dětská hnutí na území Čech. Vzhledem k tomu, že publikace je vydána v roce 1964, autor nemá jinou možnost, než socialistická dětská hnutí vyzdvihovat, kdežto hnutí západních zemí devalvovat. Je zde, ale uveden jeden velmi podstatný názor, a totiž že mimoškolní výchovu je možno uskutečňovat v mimoškolním a zájmovém zařízení. Je možné tedy pozorovat počátek autorova myšlenkového proudu, ve kterém se začíná rodit podstatná idea důležitosti výchovy dětí a mládeže mimo vyučování a její naplňování v zařízeních tomu určených.

Knihy vydaná o dva roky déle než předchozí zmíněná se nazývá *Dětské hnutí v Československu v letech 1945 – 194; příspěvek k jeho historii a teorii*. Tato kniha ve své době přináší velký zvrat v soudobém nahlížení na dětské organizace a jejich cíl. Autor zde definuje a jasně vysvětluje rozdíl, mezi dětským hnutím a dětskou organizací. Ale co je však mnohem podstatnější, vůbec poprvé je Junák (Skaut) brán jako zájmové zařízení pozitivně, tedy ne negativně jako doposud všechny „buržoazní“ organizace. Dokonce upozorňuje na výhody využití přírody jako výchovného prostředí. Ale dochází zde k ocenění konceptu výchovy nejen v přírodě ale i v souladu s přírodou, které Sokolu dle Hofbauera výrazně chybí. Hlavní výtkou tedy je, že se veškerý proces výchovy odehrává pouze v tělocvičně.

Spoluautorem dalšího díla se Hofbauerovi stal J. Cach a společně zpracovali *Kapitoly z vývoje dětských hnutí a organizací*. Opět je zde patrný ideologický vliv socialismu. Autoři společně pojmenovávají vývoj dětských hnutí a organizací, který je do jisté míry shodný s vývojem, který proběhl v první polovině 19. století ve Francii. Hofbauer i Cach si uvědomují problematiku vývoje těchto zařízení mezi dvěma světovými válkami, která do ní svým celospolečensky silným vlivem zasáhla. Uvědomují si také, že ještě před rokem 1914 k nám zasáhly myšlenky zakladatele skautingu anglického lorda R. Badena-Powella. Avšak politická situace nebyla této filosofii zcela přístupná. Zaměříme-li se na obsahovou stránku, Hofbauer zde dále rozděluje jednotlivá dětská hnutí dle politického zřízení. Zrcadlí vznik některých hnutí, která reagují přímo na potřeby dětí a mládeže. Reflektuje mimoškolní činnost jako prostor určený k seberealizaci. Dále navazuje na autory té doby a uvádí zajímavé odkazy spojené s tématem.

Hofbauer a Kotouč spolupracují na vydání knižní publikace, která je analytickou publikací s názvem *Rozbor současné situace a prognóza dalšího rozvoje domů dětí a mládeže v ČSSR*. Autoři zde používají jako synonyma pojmy *výchova mimo vyučování* a *výchova mimopracovní* a explicitně pojmenovávají význam volného času, což je od předchozích textů, ve kterých jde především o význam výchovy, myšlenkový posun. Z textu je patrný odkaz autorů na soudobé práce a reflexivní pohled na čtyři stěžejní období vývoje dětských organizací v ČSSR. Za první pokládají vývoj pionýrských domů a středisek volného času dětí a mládeže jako takových. Druhou etapu vnímají v letech 1955-1960. Zde jde především o rozvoj zařízení jako například *středisek přímé výchovné a vzdělávací činnosti mezi dětmi a mládeží* a dochází k jejich masovému

rozšíření. Třetí období, tedy léta 1960-1968, je ve znaku ovlivnění školským zákonem, který závazně vymezil poslání pionýrských domů a tím je začlenil do výchovně vzdělávací soustavy. Avšak kriticky zde hodnotí decentralizaci systému, kterou zákon vyvolal. Poslední čtvrtou etapu, která nastala v lednu roku 1968, vnímají jako období výrazných bouřlivých společenských změn. Doba přináší i významnou změnu ve vnímání mimoškolní výchovy, a totiž oficiální přijetí Junáka jako volnočasové organizace. Následkem tohoto společenského pnutí je i formulace čtyři základních funkcí volnočasových zařízení.

V dalších letech byla Hofbauerova publikace jak knižní tak v periodikách, odstavena. S největší pravděpodobností na základě jeho názoru, že Skauting je možné považovat za hodnotnou organizaci dětí a mládeže. S dalším jeho dílem *Boj o jednotu dětského hnutí v Československu, období národní a demokratické revoluce 1944-1948* se setkáváme až v roce 1985. Za jeden ze stěžejních faktů lze považovat autorovu definici pojmu *dětské sdružení*, které do této doby nebylo vyjasněno.

Pokud nahlédneme do životopisu doktora Hofbauera, je možné odvozovat, proč se v letech 1952-1985 věnoval tématu dětských organizací. Během těchto let vytvořil množství pedagogických pohledů, názorů a definic. Sám v té době působil jako vychovatel, učitel a ředitel v těchto zařízeních a je tak naprosto přirozené, že se k tomuto tématu vyjadřoval a snažil se jej přesně popisovat a teoreticky rozvíjet.

4.2. Participace dětí a mládeže a dětská práva

Za stěžejní dílo v oblasti participace dětí a mládeže, jehož autorem je Hofbauer, je možno považovat *Participace dětí a mládeže na životě společnosti; Přání, potřeba nebo reálná možnost?*. Na samém začátku si autor klade otázku, co se vlastně pod pojmem participace skrývá. Zkoumá ji z mnoha úhlů a stanovuje její definici. Začíná ji vnímat jako nepostradatelný prvek výchovné činnosti. Přichází s myšlenkou, že skrze participaci je možno poskytnout mladým lidem nástroj, který jim otevře možnost podílet se na svém životě a činit tak sám sebe i své okolí spokojenější. Uvádí zde konkrétní návrhy, jak lze spolupodílení dětí a mládeže realizovat na úrovni školy. Uvádí širokou nabídku organizačních forem od žákovských samosprávných struktur přes školní a celostátní parlamenty až k participaci na mezinárodní úrovni. Vzájemnou provázanost a prostupnost participativních uskupení vnímá jako jeden ze základních prvků kvalitní participace dětí a mládeže na veřejném životě. Za nejstěžejnější dokumenty v oblasti

participace považoval Úmluvu o právech dítěte a Deklaraci dětských práv. Je možné se domnívat, že právě tyto dokumenty považoval za základ, zaručující alespoň možnost participace dětí a mládeže na svém každodenním životě, skrz které dostávají možnost celistvěji vnímat a chápat dění kolem sebe. Všechny informace, které čtenářům předkládá, vztahuje k dějinnému i soudobému kontextu, aby byl vždy podán ucelený pohled.

Druhou navazující publikací se stala *Participace dětí a mládeže na životě společnosti; Evropské struktury a jejich aktivit*, která byla vydána rok po té první. Jak již napovídá samotný název je tato kniha zaměřena na zpracování aktuálního pohledu na participaci dětí a mládeže v oblasti Evropy. Hofbauer definuje oproti minulé publikaci širší pohled na problematiku participace. Dá se říci, že nejde jen o spolupodílení se dětí a mladých lidí na rozhodování v určitých aspektech života, ale přináší myšlenku participování na běžných činnostech dne a důsledek tohoto spolupodílení vidí ve všestranném rozvoji osobnosti, následkem čehož dochází k prevenci rizikových vlivů, působících na děti a mládež. Domnívá se dále, že v reakci na prevenci realizovanou participativním modelem dochází ke zpětnému pozitivnímu přístupu dětí a mládeže jak na úrovni rodiny, školy, státu tak i evropských struktur. Rada Evropy je dle jeho názoru základní orgán evropské struktury, jehož těžiště vychází z otázky lidských práv, výchovy a vzdělávání, kultury, sportu a životního prostředí. Evropskou unii oproti tomu vnímá jako Radu Evropy zastřešující instituci zaštiťující především politické, ekonomické a bezpečnostní otázky. Hofbauer tedy teoreticky zpracovává celospolečenský posun od participace dětí a mladých lidí na místním a regionálním životě, směrem k mezinárodním vztahům. Děti a mládež profiluje jako aktivní subjekty jejich života.

K tématu participace dětí a mládeže nebyly ze strany Hofbauera vydány pouze dvě výše zmíněné publikace, ale jedná se také o velké množství článků, které pravidelně vycházely v periodikách, jimiž kupříkladu jsou *Vychovávateľ*, *Česká škola*, *Mládež*, *společnost a stát* a tak dále. Pokud se Hofbauer zabýval nějakým tématem, vždy na něj nahlížel objektivně a ze všech stránek. Je možné pozorovat jeho hodnotící postoj vůči dokumentům vydaným jak na úrovni naší země, tak na úrovni Evropské unie. Hodnotí tak dokumenty jako je kupříkladu *Bílá kniha Evropské komise; nový podnět pro evropskou mládež*, kdy popisuje její přínos, ale neopomíjí ani slabé stránky.

Z textů věnujících se participaci dětí a mládeže, které byly publikovány Hofbauerem, je možné usuzovat, že téma participace a dětská práva neexistují odděleně, ale jsou velmi úzce provázána. Po přečtení těchto publikací budí Hofbauer ve čtenáři dojem, že bez vzniku a přijetí Úmluvy o právech dítěte a Deklaraci dětských práv by nebylo možné vůbec o participaci uvažovat.

4.3. Pedagogika volného času

Téma volného času je možné považovat za stěžejní hledisko celoživotního díla Hofbauera. Jeho pohled na volný čas se v průběhu let zůstává více méně konstantní. V jeho myšlenkách a koncepcích nedochází k radikálnímu přehodnocování svých názorů, nejsou pozorovatelné žádné omyly. Tedy pokud se dá hodnotit povaha jeho pohledu na volný čas, dá se použít slovo kontinuální či prohlubující se, protože tím jak se otevírali příležitosti číst, překládat a spolupracovat se západními autory rostly i materiály, které bylo při vytváření jeho vlastního pohledu nutno vzít v potaz. Od samého začátku vnímal doktor Hofbauer volný čas v lidském životě, jako prostor s výrazným pedagogickým potenciálem. Ve své publikační činnosti se tímto tématem zabývá již od počátku, i když právě v těchto počátcích byl silně ovlivněn politickou situací naší země. Na samém začátku se setkáváme s myšlenkou zhodnocování volného času dětí a mládeže především v prostředí dětských hnutí a organizací dětí a mládeže, které však reflektuje jako masové a spatřuje zde nedostatek prostoru pro individualitu jedince. Zhruba do poloviny 90. let se zabývá tématem mimotřídní, mimoškolní výchovy a výchovy mimo vyučování, ve kterém tihne k individuálnímu přístupu a práci se skupinou. V posledních deseti letech se pak těžiště jeho práce přesouvá z praktické práce do sféry teoretické, kde se mu díky celoživotním zkušenostem daří uchopit pedagogiku volného času. V tomto období vytváří jednotící koncepce, pojmenovává funkce a cíle volného času. Dále se zaměřuje na výchovu ve volném čase. Jeho myšlenkový proud v rámci volného času je z většiny sumarizován v publikacích vydaných po sametové revoluci.

S první autorovou knihou, která se věnuje striktně tématu volného času, se setkáváme v roce 1999. Společně s kolegy Pávkovou a Hájkem vzniká publikace: *Pedagogika volného času; Teorie, práce a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času* Definují teorii, praxi a perspektivy mimoškolní výchovy. Zde je patrný Hofbauerův zájem o volný čas jako pedagogický problém. Vnímá ho zde jako prostor,

který má člověk jen pro sebe a realizuje v něm to, co ho činí spokojeným. Toto platí jak pro děti a mladé lidi tak i dospělé. Uvádí, že pro děti a mládež je podstatné pedagogické ovlivňování volného času, jelikož se nedokážou orientovat v nepřehledné nabídce volnočasových aktivit. Jak již bylo zmíněno Hofbauer i zde nahlíží na fenomén ze všech úhlů a vytváří tak celistvý pohled na volný čas, jako vědecký problém. Při pohledu na volný čas skrze objektiv pedagogiky stanovuje jeho dva hlavní úkoly. Tedy výchovu ve volném čase a výchovu k volnému času. Reflektuje, že mladý člověk je v současné době vystaven možným negativním vlivům z okolí a právě skrze tyto dva úkoly vnímá uskutečňování prevence. Nadále je patrný jeho postoj, že volný čas má sloužit jako prostor pro emocionální vyžití a opuštění stereotypu. Aby jej děti a mladí lidé mohli efektivně a smysluplně naplňovat je potřebné zapojit je do procesu rozhodování a osvojení si volnočasových kompetencí, které vidí jako nejdůležitější složkou tohoto naplňování.

Další z knih *Děti, mládež a volný čas*, kterou vydal sám, je možné považovat za nejstěžejnější dílo této oblasti. Již při prvotním nahlédnutí do obsahové stránky publikace je patrný cíl a to tedy vyjasnění a vydefinování pojmu volný čas, jeho proměnlivost v historickém období a náhled především francouzských a anglických sociologů a pedagogů, tedy rozšířenější pohled než v předchozí publikaci. Při čtení textu je patrná autorova snaha vystihnout všechny aspekty, které vstupují a determinují volný čas. V okamžiku kdy Hofbauer poskytl celostní náhled na problematiku volného času, se přesouvá a předkládá téma výchovy ve volném čase. Vystihuje v publikaci jakýsi sumář pojmů, které v historickém kontextu přispěly až k dnešnímu chápání pedagogiky volného času. Definiuje zde pojmy formální, neformální a informální výchova. Odkazuje se na autory a především na jejich myšlenkové proudy a náhledy na to, co vše může pedagogikou volného času být a co vše ji determinuje. Vytváří a pojmenovává zásady utváření smysluplného a cílevědomého využívání volného času, které vycházejí z potřeb společnosti. Celou publikací se nese autorova filosofická myšlenka, která by dle mého názoru mohla být interpretována takto: *Cílem pedagogických pracovníků je vést děti a mládež k cílevědomému a smysluplnému trávení volného času, který má pozitivní vliv na jejich sebezvoje, na jejich blízké okolí, ale i na celou společnost. Člověk je v životě spokojený, pokud dělá to, co ho baví.* Tuto publikaci je dle mého názoru možno považovat za stěžejní dílo doktora Hofbauera, jelikož předkládá opravdu celostní pohled na danou problematiku.

V roce 2005 v rámci 1. mezinárodní konference o výchově a volném čase vychází sborník *Výchova a volný čas*. Kapitola, jíž je autorem se věnuje celkovému dějinnému přehledu vývoje pedagogiky volného času, tak jak ji známe dnes až po determinanty, které na ni působí v dnešním moderním světě.

Pedagogické ovlivňování volné času; Současné trendy, je kniha, kterou vydal opět společně s Pávkovou a Hájkem. Hofbauer se zaměřuje opět na teoretické vymezení pedagogiky volného času a všech pojmů s ní souvisejících a rozebírá zde především prostředí, ve kterém se volnočasová výchova realizuje se zaměřením na volnočasové účastníky. Přednáší zde myšlenku, že současný stav je velmi příznivý pro rozvoj volnočasových aktivit a to vše lze realizovat také v mezinárodním kontextu. V publikaci je patrný jeho názor, že volný čas a jeho zhodnocování vychází ze dvou disciplín. Tedy z vědy o volném čase a z pedagogiky volného času, kdy každá disciplína je zaměřena na konkrétní odlišná témata, která jsou však vzájemně se doplňující. Můžeme se domnívat, že z knihy je patrný vzrůstající důraz na pedagogické pracovníky v oblasti výchovy. Podstatnou součástí výchovy je produkovat takové prostředí, které bude sebeurčující a sebevytvářející pro děti a mladé lidi. Skrze tento prostor je možné pracovat na seberozvoji a naplňovat tak svůj život.

Poslední publikace doktora Hofbauera: *Kapitoly z pedagogiky volného času; Soubor pojednání o volném čase a jeho výchovném zhodnocování*, byla vydána in memoriam. Pochopení všech autorem osvětlených souvislostí ve vybraných kapitolách pedagogiky volného času a zároveň udržení celostního přehledu o tématu je čtenářsky velmi náročné. Čím dál více je patrné, že doktor Hofbauer byl za dialektika¹⁴⁸ považován právem. Čtenář musí být zcela pozorný, aby mu neutekla sebemenší nit provazující se napříč jak pedagogikou, tak jednotlivými oddíly. Při čtení této publikace je taktéž nutné prokázat již hlubší pochopení pedagogiky volného času jako vědní disciplíny. Studentům a odborné veřejnosti tato kniha přináší nové pohledy na zhodnocování volného času především v oblastech pojetí volného času jako systému.

¹⁴⁸ Dialektika, jak uvádí filosofický slovník je pojem, který v dnešní době dosáhl velké míry nejednotného porozumění, pro náš příklad je možno vycházet z předporozumění. „...Hegelova filosofie byla téměř vždy interpretována tak, že se dialektično a jemu odpovídající kategorizovaly a absolutizovaly. ...převrácení hegelovské dialektiky K. Marxem a stanovení dialogických zákonů přírody B. Engelsem. Na mnoha místech se tak dialektika chápe ještě i dnes, ať už tím, že se kategorie rozporu (často pod označením antagonismus) pokládá za kategorii čistě heuristicko-metodickou (tak je tomu u mnoho teoretiků vědy, např. u K. Poppera), nebo tím, že se na ni hledí jako na nejdůležitější kategorii pro zachycení skutečnosti“. In. BRUGGER, W., *Filosofický slovník*, s. 108-109

Dále pak obohacuje problematiku vlivu medií ve výchově a pedagogiky zážitku jako novou formu zhodnocování volného času orientovaného na zážitek.

Všechny výše zmíněné informace je potřeba zahrnout do kontextu pracovních pozic, ve kterých působil a v jakých redakčních radách se nacházel. Domnívám se, že pedagogika volného času a především výchova ve volném čase, se rozvinuly po revolučním roce 1989, především díky usilovné práci doktora Hofbauera.

ZÁVĚR

Vytvořit vědeckou práci reflektující život a dílo člověka se ukazuje jako velice obtížný úkol. Natož pak člověka, jehož produktivní život přinesl na poli vědy bezpočet článků, knih, definic, koncepcí a reformátorských tendencí. Uvědomuji si, že život a dílo PhDr. Hofbauera je téma, kterému je možno se věnovat i mnohem déle než dva roky. To je důvodem proč si myslím, že práce je do jisté míry subjektivním pohledem zaujatého studenta, avšak o to více si tohoto pohledu cením a díky tomu jej předkládám jako výstup diplomové práce. V práci je možno sledovat, z jakých zdrojů a konkrétně citovaných obsahů vychází, a tak se sám čtenář může stát součástí procesu, díky němuž je formulován celoživotní přínos.

K výslednému hlavnímu cíli této práce vedla cesta složená z několika dílčích úkonů. Sběr podkladů, které mohou vypovědět o Hofbauerově životě, se ukázal jako velice obtížný. Že neexistují jiné sumarizující či interpretující práce, bylo jasné již při stanovování tématu, avšak bylo zjištěno, že neexistují ani žádné dokumenty podávající komplexnější biografické data. Z tohoto důvodu byla kontaktována jeho sestra Zdeňka Hofbauerová, která ochotně poskytla konkrétní informace například o studiu a zaměstnání svého bratra. Dále byl Hofbauerův život konzultován s PhDr. Otakarem Jírou, který poskytl obsah svého konferenčního příspěvku. Díky těmto konzultacím byl splněn dílčí krok a byl sestaven životopis PhDr. Hofbauera, který považuji za obsahově přesný s vysokou výpovědní hodnotou pro celou další práci.

Druhým dílčím úkolem, který bylo třeba naplnit, bylo komplexní zmapování publikované literatury, jejíž byl Hofbauer autorem či spoluautorem. Prvním krokem byla tvorba seznamu všech děl. Jejich prostudování bylo povětšinou možné pouze prezenčně v Národní knihovny České republiky. Nastudované obsahy konkrétně šestnácti knih byly analyzovány a dále zasazovány do dějinného kontextu, za přispění konzultací s doc. Kaplánkem. Cílem druhé kapitoly tedy bylo vytvoření interpretovaných podkladů pro další kapitoly, a zároveň poskytnutí možnosti prostudování podkladů a definic vedoucích k uchopení Hofbauerova celoživotního přínosu. Cíl byl bezezbytku naplněn.

Po zmapování literárních zdrojů, následovalo dohledání autorů a dokumentů, na které se Hofbauer sám v textu odkazoval či z jejichž materiálů prokazatelně čerpal. Ve třetí kapitole jsou uvedeny myšlenkové koncepty těchto autorů a následně je nalezen a

popsán myšlenkový vztah konkrétního autora s konkrétním obsahem Hofbauerova díla. Bylo tak možné zrcadlit, kteří autoři měli přímí či nepřímí vliv na utváření jeho myšlenkové filosofie.

Ve chvíli, kdy byly získány všechny zamýšlené podklady, které v průběhu života determinovaly Hofbauerovo myšlení, bylo možné přikročit k poslednímu kroku. Byly klasifikovány tři hlavní oblasti, v jejichž rámci je možné ilustrovat vývoj a poté zformulovat přínos PhDr. Hofbauera. K cíli této kapitoly vedla především syntéza všech dostupných podkladů. V této kapitole byly zároveň zformulovány podklady pro odpověď na postulovaný vědecký problém, jelikož cílem diplomové práce bylo reflektovat a interpretovat celoživotní dílo PhDr. Hofbauera a jeho přínos pro oblast výchovy ve volném čase a pedagogiky volného času. Tento cíl byl dle mého názoru splněn.

Pokud bych tedy měla v závěru formulovat celoživotní přínos PhDr. Hofbauera, udělám to skrz zobecnění pedagogických tendencí čitelných v každém jeho díle, skrz mnou vnímaný cíl, proč se tento člověk zabýval výchovou ve volném čase. *Pokud budeme vést děti a mladé lidi k tomu, aby smysluplně a cílevědomě naplňovali svůj volný čas, stanou se spokojenějšími a šťastnějšími. Skrze tyto pozitivní vztahy mohou ovlivňovat a měnit k lepšímu nejen jejich okolí, ale i celou společnost, a tím dělat ze světa dobré místo pro život.*

V diskuzi s kolegy magisterskými studenty jsem otevřela témata rozšíření obsahu práce o rozměr doplňující paletu přínosu. Zde bylo diskutováno především téma, které se dá zobecnit názvem kapitoly *Kdo vycházel z PhDr. Hofbauera*, v jejímž rámci by se dala uchopit měřitelná část reálného dopadu autorova vlivu.

Další využití práce spatřuji především v jejím použití jako sumarizujícího zdroje při představování života a díla PhDr. Hofbauera. Dále si uvědomuji potřebu hlubšího bádání v rámci tohoto tématu. Velký prostor a potenciál vnímám především v oblasti autentických rozhovorů se současníky PhDr. Hofbauera a další studium jejich děl, pro vytvoření kontextu v rámci jedné generace autorů.

POUŽITÉ ZDROJE

- BRUGGER, W. *Filosofický slovník*. Praha: Naše vojsko, 1994. ISBN 80-206-0409-X.
- CACH, J.; HOFBAUER, B. *Kapitoly z vývoje dětských hnutí a organizací*. Praha: Universita Karlova, státní pedagogické nakladatelství, 1967.
- CIPRO, M. *Slovník pedagogů*. Praha: Miroslav Cipro, 2000. ISBN 80-238-6334-7.
- ČMOLÍK, O., HOFBAUER, B. *Přátelé dětí celého světa: mezinárodní dětské pokrokové hnutí po druhé světové válce*. Praha: Mladá fronta, 1964.
- ČMOLÍK, O.; HOFBAUER, B. et al. *Pionýrská práce v místě bydliště*. Praha: mladá fronta, 1964.
- GIESECKE, H., *Leben nach der Arbeit*. Ursprünge und Perspektiven der Freizeitpädagogik. München: Juventa 1983.
- HOFBAUER, B. *Boj o jednotu dětského hnutí v Československu, období národní a demokratické revoluce 1944-1948*. Praha: Mladá fronta, 1985.
- HOFBAUER, B. *Dětské hnutí v Československu v letech 1945 - 1949*. Praha: Mladá fronta, 1966.
- HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5.
- HOFBAUER, B. *Kapitoly z pedagogiky volného času; Soubor pojednání o volném čase a jeho výchovné zhodnocování*. České Budějovice: JU, Teologická fakulta, 2010. ISBN 978-80-7394-240-3.
- HOFBAUER, B. *Kniha vedoucího pionýrů*. Praha: Mladá fronta, 1952.
- HOFBAUER, B. *Participace dětí a mládeže na životě společnosti: Přání, potřeba nebo reálná možnost?*. Praha: Institut zájmového vzdělávání MŠMT; Duha - sdružení dětí a mládeže pro volný čas, přírodu a recesi, 2002.
- HOFBAUER, B. *Participace dětí a mládeže na životě společnosti: Evropské struktury a jejich aktivity*. Praha: Institut zájmového vzdělávání MŠMT; Duha - sdružení dětí a mládeže pro volný čas, přírodu a recesi, 2003.
- HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času: Teorie, práce a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. Praha: Univerzita Karlova v Praze - Pedagogická fakulta, 2003. ISBN 80-7290-128-1.
- HOFBAUER, B. et al. *Pedagogické ovlivňování volného času; Současné trendy*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-473-1.
- HOFBAUER, B. *Pionýrská organizace Československého svazu mládeže*. Pom. Kn. Pro 1. – 4. roč. pedagog. gym. Praha: SPN, 1952.

- HOFBAUER, B.; KOUTOUČ, S. *Rozbor současné situace a prognóza dalšího rozvoje domů dětí a mládeže v ČSSR: Analytická studie*. červen 1967 - červenec 1968. Praha: Ústřední dům dětí a mládeže Julia Fučíka, 1968.
- HOFBAUER, B. *Zařízení volného času dětí a mládeže: Jejich dosavadní vývoj, současný stav a výhled v některých evropských zemích*. Praha: IDM, 1992. ISBN 80-85105-42-X.
- JŮVA, V.; LIŠKAŘ, Č. *Úvod do srovnávací pedagogiky*, Praha: SPN, 1982
- KAPLÁNEK, M. (ed.) *Čas volnosti – čas výchovy: Pedagogické úvahy o volném čase*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0450-3
- MAŘÍKOVÁ, H.; PETRUSEK, M.; VODÁKOVÁ, A. et al. *Velký sociologický slovník*, Praha: UK, 1996. ISBN 80-7184-164-1.
- NAHRSTED, W., *Freizeitpädagogik in der nachindustriellen Gesellschaft*. Band 1. Historische Voraussetzungen und gegenwärtige Situation. Neuwied; Darmstadt: Luchterhand, 1977.
- OPASCHOWSKI, H. *Pedagogik der freien Lebenszeit*. 3.Aufl. Opladen:Leske+Budrich 1996.
- OPASCHOWSKI, H., *Pädagogik der Freizeit: Grundlegung für Wissenschaft und Praxis*. Bad Hilbrunn: Klikhardt, 1976
- Výchova a volný čas: Sborník příspěvků 1. mezinárodní konference o výchově a volném čase*. HOFBAUER, B. KAPLÁNEK, M. (ed.), České Budějovice: JU, Teologická , 2006.

Internetové zdroje

Srov. FRIEDMAN, Z., *Profesní orientace jako edukační problém*. Pedagogická fakulta MU [online], cit. 2013-04-02]. Dostupné na WWW:
http://www.ped.muni.cz/wtech/elearning/Profesni_orientace.pdf>

VLČEK, T., Rok 1968, [cit. 2013-04-01]. Dostupné na WWW:
<<http://www.totalita.cz/1968/1968.php>>

VLČEK, T., Rok 1968, [cit. 2013-04-01]. Dostupné na WWW:
<<http://www.totalita.cz/norm/norm.php>>

PŘÍLOHY

I. Kompletní přehled tvorby PhDr. Břetislava Hofbauera

- HOFBAUER, B., Malý vícejazyčný slovníček., Pojmenování základních činností a zařízení volného času dětí a mládeže. Praha: Dům dětí a mládeže hlavního města Prahy, 1992.
- CACH, J.; HOFBAUER, B. *Kapitoly z vývoje dětských hnutí a organizací*. Praha: Universita Karlova, státní pedagogické nakladatelství, 1967.
- ČMOLÍK, O., HOFBAUER, B. *Přátelé dětí celého světa: mezinárodní dětské pokrokové hnutí po druhé světové válce*. Praha: Mladá fronta, 1964.
- ČMOLÍK, O.; HOFBAUER, B. et al. *Pionýrská práce v místě bydliště*. Praha: mladá fronta, 1964.
- HOFBAUER, B. *Boj o jednotu dětského hnutí v Československu, období národní a demokratické revoluce 1944-1948*. Praha: Mladá fronta, 1985.
- HOFBAUER, B. *Dětské hnutí v Československu v letech 1945 - 1949*. Praha: Mladá fronta, 1966.
- HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5.
- HOFBAUER, B. *Kapitoly z pedagogiky volného času; Soubor pojednání o volném čase a jeho výchovném zhodnocování*. České Budějovice: JU, Teologická fakulta, 2010. ISBN 978-80-7394-240-3.
- HOFBAUER, B. *Kniha vedoucího pionýrů*. Praha: Mladá fronta, 1952.
- HOFBAUER, B. *Participace dětí a mládeže na životě společnosti: Prání, potřeba nebo reálná možnost?*. Praha: Institut zájmového vzdělávání MŠMT; Duha - sdružení dětí a mládeže pro volný čas, přírodu a recesi, 2002.
- HOFBAUER, B. *Participace dětí a mládeže na životě společnosti: Evropské struktury a jejich aktivity*. Praha: Institut zájmového vzdělávání MŠMT; Duha - sdružení dětí a mládeže pro volný čas, přírodu a recesi, 2003.
- HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času: Teorie, práce a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. Praha: Univerzita Karlova v Praze - Pedagogická fakulta, 2003. ISBN 80-7290-128-1.
- HOFBAUER, B. et al. *Pedagogické ovlivňování volného času; Současné trendy*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-473-1.

- HOFBAUER, B. *Pionýrská organizace Československého svazu mládeže*. Pom. Kn. Pro 1. – 4. roč. pedagog. gym. Praha: SPN, 1952.
- HOFBAUER, B.; KOUTOUČ, S. *Rozbor současné situace a prognóza dalšího rozvoje domů dětí a mládeže v ČSSR: Analytická studie*. červen 1967 - červenec 1968. Praha: Ústřední dům dětí a mládeže Julia Fučíka, 1968.
- HOFBAUER, B. *Zařízení volného času dětí a mládeže: Jejich dosavadní vývoj, současný stav a výhled v některých evropských zemích*. Praha: IDM, 1992. ISBN 80-85105-42-X.
- Výchova a volný čas: Sborník příspěvků 1. mezinárodní konference o výchově a volném čase*. HOFBAUER, B.; KAPLÁNEK, M. (ed.), České Budějovice: JU, Teologická fakulta, 2006.

Publikované články řazeny dle příslušného periodika

Vychovávateľ

- [Bambiriáda - slavnost a svátek dětí ČR / Břetislav Hofbauer \[Tištěný text\]](#)
In: Vychovávateľ 0139-6919 Slovensko Roč. 52/53, č. 3 (2005/2006), s. 36-37
- [Bílá kniha Evropské unie - nový rozmach evropské mládeže / Břetislav Hofbauer](#)
In: Vychovávateľ SK Roč. 47, č.7 (2002), s.5-8
- [Bilancujeme Století dítěte - \(II.\) / Břetislav Hofbauer](#)
In: Vychovávateľ SK Roč. 45, č.2 (2000), s.6-7
- [Bilancujeme Století dítěte / Břetislav Hofbauer](#)
In: Vychovávateľ SK Roč. 45, č.1 (2000), s.6-7. Pokrač
- [Děti a mládež dnešní Belgie - I / Břetislav Hofbauer](#)
In: Vychovávateľ SK Roč. 42, č.1/2 (1998), s.16-18
- [Děti a mládež současného Dánska / Břetislav Hofbauer](#)
In: Vychovávateľ SK Roč. 42, č.5/6 (1998), s.16-18. Pokrač
- [Děti a mládež současného Švýcarska / Břetislav Hofbauer](#)
In: Vychovávateľ SK Roč. 41, č.8 (1997), s.16-18
- [Děti a mládež současného Švýcarska II / Břetislav Hofbauer](#)
In: Vychovávateľ SK Roč. 41, č.9 (1997), s.16-18
- [EAICY dovršila první pětiletí své činnosti / Břetislav Hofbauer](#)
In: Vychovávateľ SK Roč. 41, č.10 (1997), s.17-18
- [Evropská asociace zařízení volného času dětí a mládeže rozvíjí svou činnost / Břetislav Hofbauer](#)
In: Vychovávateľ SK Roč. 37, č.5/6 (1993), s.8-11
- [Evropská asociace zařízení volného času dětí a mládeže dovršuje první desetiletí činnosti / Břetislav Hofbauer](#)
In: Vychovávateľ SK Roč. 45, č.10 (2001), s.2-4

- [Francas - francouzské hnutí dětí, mládeže a lidové výchovy / Břetislav Hofbauer](#)
In: Vychovávateľ SK Roč. 37, č.1/2 (1993), s.19-23
- [Francie - kolébka participačních aktivit dětí a mládeže / Břetislav Hofbauer](#)
In: Vychovávateľ SK Roč. 48, č.10 (2003), s.15-18
- [Francouzská diskuse o mládeži - budoucnosti společnosti / Břetislav Hofbauer](#)
In: Vychovávateľ SK Roč. 46, č.3 (2001), s.23-25
- [Francouzská mládež ve světle výzkumu posledních dvaceti let / Břetislav Hofbauer](#)
In: Vychovávateľ SK Roč. 48, č.2 (2002), s.16-18
- [Chudoba dětí bohatých národů / Břetislav Hofbauer](#)
In: Vychovávateľ SK Roč. 46, č.4 (2001), s.10-11
- [Italská města a jejich nejmladší členové / Břetislav Hofbauer](#)
In: Vychovávateľ SK Roč. 41, č.1 (1996), s.17-18
- [K aktuálním otázkám participace evropské mládeže / Břetislav Hofbauer](#)
In: Vychovávateľ SK Roč. 48, č.5 (2003), s.2-6
- [K aktuálním problémům současné evropské mládeže / Břetislav Hofbauer](#)
In: Vychovávateľ SK Roč. 47, č.5 (2002), s.5-7
- [K participaci dětí a mládeže na životě společnosti / Břetislav Hofbauer](#)
In: Vychovávateľ SK Roč. 48, č.8 (2003), s.2-4
- [Ke vztahu profesionálních a dobrovolných pracovníků volného času. I.část / Břetislav Hofbauer](#)
In: Vychovávateľ SK Roč. 42, č.9/10 (1999), s.5-7. Pokrač
- [Mezinárodní konference o zařízeních volného času ve Vilniusu / Břetislav Hofbauer](#)
In: Vychovávateľ SK Roč. 37, č.3/4 (1993), s.24-26
- [Mezinárodní setkání středoevropských odborníků o mládeži a násilí / Břetislav Hofbauer](#)
In: Vychovávateľ SK Roč. 39, č.9/10 (1995), s.26-28
- [Možnosti prázdninových pobytů francouzských dětí a mládeže / Břetislav Hofbauer](#)
In: Vychovávateľ SK Roč. 46, č.1 (2001), s.23-25
- [Můžeme do toho mluvit? / Břetislav Hofbauer](#)
In: Vychovávateľ SK Roč. 41, č.5 (1997), s.23-26
- [Naše zařízení volného času dětí a mládeže ve světle evropských zkušeností / Břetislav Hofbauer](#)
In: Vychovávateľ SK Roč. 39, č.5/6 (1995), s.17-19. Pokrač.2
- [Norská společnost a její mladá generace - 2. Břetislav Hofbauer](#)
In: Vychovávateľ SK Roč. 37, č.9/10 (1993), s.24-25
- [Otázky dětí na mimořádném Valném shromáždění OSN. Pokrač. Břetislav Hofbauer](#)
In: Vychovávateľ SK Roč. 48, č.3 (2002), s.2-5
- [Otevřít dveře dokořán. \(Evropská asociace zařízení volného času dětí a mládeže zahájila činnost\) / Břetislav Hofbauer](#)
In: Vychovávateľ SK Roč. 37, č.8 (1992), s.8-10
- [Paradoxy volného času dětí a mládeže / Břetislav Hofbauer](#)
In: Vychovávateľ SK Roč. 42, č.5/6 (1998), s.2-4. Pokrač
- [Podzimní ateliéry v Marly-le-Roi / Břetislav Hofbauer](#)
In: Vychovávateľ SK Roč. 41, č.4 (1996), s.23-24
- [Pohled na několik zařízení volného času v Polsku / Břetislav Hofbauer](#)
In: Vychovávateľ SK Roč. 47, č.10 (2002), s.17-18

[Pohled na zařízení volného času dětí a mládeže v republice Bělorusko / Břetislav Hofbauer](#)

In: Vychovávateľ SK Roč. 38, č.9/10 (1994), s.29-32

[Principy politiky státu a společnosti vůči mladé generaci / Břetislav Hofbauer](#)

In: Vychovávateľ SK Roč. 40, č.9/10 (1995/96), s.4-8

[První mezinárodní seminář Evropské asociace zařízení pro volný čas dětí a mládeže / Břetislav Hofbauer](#)

In: Vychovávateľ SK Roč. 37, č.10 (1992), s.5-7

[První světová konference ministrů odpovědných za mládež / Břetislav Hofbauer](#)

In: Vychovávateľ SK Roč. 42, č.5/6 (1999), s.2-4

[Respekt k osobnosti dítěte. Na okraj mezinárodního semináře k péči evropských měst o volný čas dětí a mládeže / Břetislav Hofbauer](#)

In: Vychovávateľ SK Roč. 35, č.9 (1991), s.8-10

[Sdružení dětí a mládeže Rakouska / Břetislav Hofbauer](#)

In: Vychovávateľ SK Roč. 38, č.5/6 (1994), s.27-30

[Seminář k aktuálním otázkám zařízení volného času dětí a mládeže / Břetislav Hofbauer](#)

In: Mládež, společnost a stát CZ, č.4 (1994), s.81-84

[Současnost naší výchovy mimo vyučování a zajímavá francouzská zkušenost. Pokrač. Břetislav Hofbauer](#)

In: Vychovávateľ SK Roč. 36, č.2 (1991/92), s.2-3

Za školou

[Centre Pompidou. Obce, města, regiony a děti. Pokrač.2 / Břetislav Hofbauer](#)

In: Za školou CZ Roč. 5, č.4 (1994), s.10-11

[Departement Seine Saint-Denis. Obce, města, regiony a děti. Pokrač.3 / Břetislav Hofbauer](#)

In: Za školou CZ Roč. 5, č.5 (1994), s.10-11

[Děti a obec. Mají a mohou se naše děti účastnit života své obce? / Břetislav Hofbauer](#)

In: Za školou CZ Roč. 4, č.9 (1993), s.8-9

[Itálie. Stát a společnost - děti a mládež / Břetislav Hofbauer](#)

In: Za školou CZ Roč. 6, č.12 (1995), s.10-11

[Jižní Holandsko. Obce, města, regiony a děti. Pokrač.4 / Břetislav Hofbauer](#)

In: Za školou CZ Roč. 5, č.6 (1994), s.10-11

[Krakov. Obce, města, regiony a děti. Pokrač.7 / Břetislav Hofbauer](#)

In: Za školou CZ Roč. 5, č.11 (1994), s.10-11

[Minsk. Obce, města, regiony a děti. Pokrač.6 / Břetislav Hofbauer](#)

In: Za školou CZ Roč. 5, č.10 (1994), s.10-11

[Norimberk. Obce, města, regiony a děti. Pokrač.5 / Břetislav Hofbauer](#)

In: Za školou CZ Roč. 5, č.7/8 (1994), s.14-15

[Obce, města, regiony a děti. Vídeň / Břetislav Hofbauer](#)

In: Za školou CZ Roč. 5, č.2 (1994), s.10

[Práce s mládeží v Estonské republice / Břetislav Hofbauer](#)

In: Za školou CZ Roč. 4, č.11 (1993), s.10

[Praha. Obce, města, regiony a děti / Břetislav Hofbauer](#)

In: Za školou CZ Roč. 6, č.1 (1995), s.10-11

[Stát a společnost - děti a mládež. Francie / Břetislav Hofbauer](#)

In: Za školou CZ Roč. 6, č.3 (1995), s.10-11

[Stát a společnost - děti a mládež. Norsko / Břetislav Hofbauer](#)

In: Za školou CZ Roč. 6, č.5 (1995), s.10-11. Pokrač.

[Stát a společnost - děti a mládež. Rusko / Břetislav Hofbauer](#)

In: Za školou CZ Roč. 6, č.10 (1995), s.10-11

[Stát a společnost - děti a mládež. Švédsko / Břetislav Hofbauer](#)

In: Za školou CZ Roč. 6, č.7/8 (1995), s.18-19. Pokrač.

[Volný čas progresivně. Z mezinárodní konference ve Vilniusu / Břetislav Hofbauer](#)

In: Za školou CZ Roč. 4, č.11 (1993), s.10

[Zařízení volného času dětí a mládeže v Běloruské republice / Břetislav Hofbauer](#)

In: Za školou CZ Roč. 4, č.12 (1993), s.10

Mládež, společnost a stát

[Co je Evropská asociace - zařízení pro volný čas dětí a mládeže velkých měst / Břetislav Hofbauer](#)

In: Mládež, společnost a stát CZ , č.1 (1992), s.87-91

[Dětské hnutí a úmluva o právech dítěte / Břetislav Hofbauer](#)

In: Mládež, společnost a stát CZ , č.1 (1995), s.77-83

[K logice vývoje sdružování dětí a mládeže v evropských souvislostech / Břetislav Hofbauer](#)

In: Mládež, společnost a stát CZ , č.1 (1993), s.26-46

[K vývoji a současnosti neformálních skupin mládeže / Břetislav Hofbauer](#)

In: Mládež, společnost a stát CZ , č.3 (1993), s.3-19

[Seminar k aktuálním otázkám zařízení volného času dětí a mládeže / Břetislav Hofbauer](#)

In: Mládež, společnost a stát CZ , č.4 (1994), s.81-84

[Výsledky mezinárodního sympózia "Džungle měst" / Břetislav Hofbauer](#)

In: Mládež, společnost a stát CZ , č.1 (1992), s.100-105

[Zařízení volného času dětí a mládeže v evropském rozměru / Břetislav Hofbauer](#)

In: Mládež, společnost a stát CZ , č.4 (1994), s.3-18

Pedagogická orientace

[Evropská charta účasti mladých lidí na životě měst a regionů byla inovována / Břetislav Hofbauer](#)

In: Pedagogická orientace CZ , č.1 (2004), s.89-95

[K současnému modelu zhodnocování volného času dětí a mládeže v České republice - cesta za pedagogikou volného času / Břetislav Hofbauer](#)

In: Pedagogická orientace CZ , č.3 (2000), s.25-34

[K současnosti a výhledu výchovného zhodnocování volného času dětí a mládeže / Břetislav Hofbauer](#)

In: Pedagogická orientace 1211-4669 CZ Roč. 2006, č. 4 (2006), s. 25-41

[Vývoj, současný stav a výhled pedagogiky volného času v České republice : přehled - podněty - výzvy / Břetislav Hofbauer](#)

In: Pedagogická orientace 1211-4669 CZ Roč. 2005, č. 2 (2005), s. 88-105

Česká škola

[Francie a její mládež / Břetislav Hofbauer ; \[Red.\] V Toman](#)

In: Česká škola CZ Roč. 2, č.8 (1995/96), s.3

Pedagogická revue

[Na okraj medzinárodného seminára Budúcnosť práce - budúcnosť voľného času v medzinárodnom kontexte / B. Hofbauer](#)

In: Pedagogická revue SK Roč. 49, č.3/4 (1997), s.182-186

[Nové pohľady na voľný čas - oblasť výchovy detí a mládeže. Pokrač / Břetislav Hofbauer](#)

In: Pedagogická revue SK Roč. 45, č.9/10 (1993), s.500-508

[Súčasný stav a perspektívy zariadení voľného času detí a mládeže v európskom kontexte / B. Hofbauer](#)

In: Pedagogická revue SK Roč. 49, č.1/2 (1997), s.86-89

ABSTRAKT

VYTERNOVÁ, L. *Životní dílo PhDr. Břetislava Hofbauera*. České Budějovice 2013. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce M. Kaplánek.

Klíčová slova: PhDr. Břetislav Hofbauer, výchova ve volném čase, zhodnocování volného času, dětské hnutí, dětská organizace, sdružení dětí a mládeže, organizace dětí a mládeže, zařízení volného času, dětská práva, participace, animace.

Práce se zabývá rozborem životního díla PhDr. Břetislava Hofbauera. Na začátku je uveden jeho životopis, který zajišťuje snadnější zařazení kontextu jeho tvorby v jednotlivých životních etapách. Následně se práce věnuje zmapování, rozboru a analýze publikací sepsaných Hofbauerem jako autorem či spoluautorem. Zmiňuje autory, kteří měli vliv na jeho filosofické myšlení a jeho celkový pohled na volný čas, výchovu a pedagogiku volného času. Dále zpracovává získaná data a rozděluje je do tří tematických oblastí, které je možné definovat jako stěžejní. Následně formuluje závěry a uvádí celkový přínos Hofbauera jak na poli teorie v oblasti zhodnocování volného času a pedagogiky volného času. V příloze předkládá kompletní přehled jím publikovaných článků a knih.

ABSTRACT

PHDR. BRETISLAV HOFBAUER'S LIFEWORK.

Key words: PhDr. Bretislav Hofbauer, education in leisure time, evaluation of leisure time, children movement, children organization, children and youth association, children and youth organisation, leisure time arrangements, children laws, participation, animation

This thesis analyses Bretislav Hofbauer's writings. It begins with his biography which makes his works easily to be classified. Next to this, the thesis gives mapping and analysis of Hofbauer's works he wrote or he helped to write. It refers authors who influenced Hofbauer's philosophical thinking and his complex view of leisure time, education and pedagogy of leisure time. The other part puts obtained data together and divides them in three thematic parts which are possibly defined as main. Consecutively it formulate conclusions and states Hofbauer's asset into leisure time's theory. His complete articles and books are to be found in the supplement.